Oktatáspolitikai dokumentumok

1980–1984

Kossuth

Oktatáspolitikai dokumentumok

1980–1984

Oktatáspolitikai dokumentumok

1980–1984

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1984

ISBN 963 09 2616 4

(3963)

Tartalom

Előszó 7

A felsőoktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól.
(Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának 1981. február 3-i határozata) 9

Az 1972. évi oktatáspolitikai határozat végrehajtásának tapasztalatai és a közoktatás további fejlesztésének irányelvei.
(Az MSZMP Központi Bizottsága 1982. április 9-i állásfoglalása) 29

A fejlesztési program reális, folyamatos, a kor követelményeinek megfelelő változásokat tesz lehetővé.
(Köpeczi Béla művelődési miniszter országgyűlési beszéde, elhangzott 1984. április 12-én) 55

A közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programja.
(A Minisztertanács 1984. május 10-i ülésén jóváhagyott program) 67

Előszó

Az olvasó e kötetben a nyolcvanas évek elejének négy legfontosabb oktatáspolitikai dokumentumát kapja kezébe. A négy közleményből kettő párthatározat, illetve pártállásfoglalás. (A Politikai Bizottság 1981. február 3-i határozata a *felsőoktatás* helyzetéről és fejlesztésének feladatairól; illetve a Központi Bizottság 1982. április 7-i állásfoglalása az 1972. évi oktatáspolitikai határozat végrehajtásának tapasztalatairól és a *közoktatás* további fejlesztésének irányelveiről.) Egyik dokumentum tehát a felsőoktatásról, a másik a közoktatásról szól, ugyanakkor nem egy közös vonásuk is van. Mindenekelőtt az, hogy széles körű és több éves elemző munkával születtek meg. Előkészítésükben – a szakemberek széles gárdájának bevonása mellett – részt vettek minisztériumok, országos főhatóságok, társadalmi szervek, kutatóintézetek. Közös vonásuk továbbá az is, hogy áttekintik a közelmúlt fejlődését, elemzik a jelenlegi helyzetet, s mintegy 10–15 évre jelölik ki e területek fejlesztésének irányát. Mindkét dokumentum lényeges ismérve, hogy nem szakmai részletkérdésekben ad feladatokat – ezt a kormányra, az állami szervekre bízza –, hanem a szó legszorosabb értelmében a fejlesztés irányelveit fogalmazza meg.

A két terület – a felsőoktatási és a közoktatási – autonóm jellegét is figyelembe véve, e közös jegyeket erősíti tovább a másik két dokumentum: a művelődési miniszternek az Országgyűlés 1984. április 12–13-i ülésszakán elhangzott expozéja és a Minisztertanács 1984. május 10-i ülésén jóváhagyott közoktatási és felsőoktatási fejlesztési programja. Már maga az a tény is oktatástörténeti eseménynek tekinthető, hogy az ország legfőbb népképviseleti szerve, az Országgyűlés a felszabadulás óta első alkalommal tekintette át

és vitatta meg a *teljes* oktatási rendszert és fejlesztésének feladatait. A két pártállásfoglalás és az Országgyűlés fóruma segítette elő tehát a minisztertanácsi program megszületését, s ez egyben az oktatásügy iránt megnyilvánuló társadalmi, politikai megbecsülés bizonyítékának is tekinthető.

Kötetünk négy dokumentuma végül is szerves egységet alkot, újraolvasásuk és együttes tanulmányozásuk elengedhetetlen mindazok számára, akik tájékozódni kívánnak a magyar oktatásügy jelenlegi helyzetéről és törekvéseiről. Tanulmányozásuk annál is inkább időszerű, mert eszmei, politikai és szakmai alapját képezik a közeli jövőben az Országgyűlés elé kerülő új oktatási törvénynek.

A Kiadó

A felsőoktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK 1981. FEBRUÁR 3-I HATÁROZATA

I

A felszabadulás óta eltelt időszakban felsőoktatásunk történelmi átalakuláson ment át és teljesítette alapvető feladatait. Kellő számú, megfelelő felkészültségű szakembert adott a szocialista gazdaság és társadalom valamennyi területének, a munkás- és parasztszármazású fiatalok tömegei számára tette lehetővé a felsőfokú szakképzettség megszerzését, s a dolgozók tízezreinek nyitott utat ahhoz, hogy munkájuk mellett végezzék el felsőfokú tanulmányaikat. A mai magyar értelmiség nagy többségét már a felszabadulás utáni felsőoktatási rendszer képezte ki, s ennek az értelmiségnek a szakértelme, társadalmi elkötelezettsége hazánk gazdasági eredményeiben, politikai stabilitásában is érezteti hatását.

Mindehhez a képzés tartalmának szocialista szellemű megújulásán, az intézményi rendszer korszerűsítésén túlmenően elsősorban a felsőoktatás kapacitásának mennyiségi fejlesztésére volt szükség. A több évtizeden át indokolt extenzív típusú fejlődés a hatvanas évek végétől lelassult, majd megállt.

A felsőoktatással szemben jelentkező új igények, a minőségi fejlesztésre való áttérés szükségessége, a felsőoktatásnak mint értelmiségképző, értelmiségnevelő intézményrendszernek társadalompolitikai súlya, befolyása – amely az értelmiség szerepének növekedésével párhuzamosan egyre jelentősebbé válik – indokolttá teszik a kérdés napirendre tűzését.

1. A felszabadulás utáni évtizedekben végbement erőteljes növekedés eredményeképpen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a foglalkoztatottak, illetve a lakosság számához viszonyítva Magyarországon nemzetközi összevetésben is kedvező, magasabb, mint számos hazánknál gazdaságilag-iparilag fejlettebb országban. Ugyanakkor az egyetemi és főiskolai hallgatók számarányát tekintve, hazánk ma az utolsó helyek egyikén áll Európában. Különösen szembetűnő az elmaradás a természettudományi és társadalomtudományi szakképzés méretei tekintetében. A hallgatólétszám – ezen belül pedig elsősorban a nappali tagozatosok – alacsony aránya hosszabb távon kedvezőtlenül befolyásolhatja az egész munkaerő-állomány képzettségi színvonalát. Jelen gazdasági nehézségeink és egyes szakmákban jelentkező elhelyezkedési gondok miatt a közeljövőben a beiskolázási létszám emelése azonban nem indokolt.

A hallgatók mintegy 40 százaléka esti vagy levelező hallgatóként, munka mellett végzi tanulmányait. Ez a társadalmi mobilitás biztosítása szempontjából kedvező, de az esti, és különösen a levelező oktatás színvonalbeli elmaradottsága miatt a szakember-utánpótlásban minőségi gondokat is jelent. Részben ennek következménye is, hogy nincs mindig összhang a diplomák és az azok által kifejezett szaktudás között.

A felsőoktatásban jelentkezők szakirányok szerinti megoszlása nem felel meg a felvételi keretszámoknak: egyes szakokon 3–5-szörös túljelentkezés tapasztalható (pl. jogi, bölcsészeti karok, orvosképzés), másutt a jelentkezés a keretszámot is alig éri el (egyes agrár- és műszaki főiskolák stb.). Ebben kétségtelenül szerepet játszik a továbbtanulási igények tudatos befolyásolásának gyengesége is, de okai nagyrészt túlmutatnak az oktatási rendszeren.

Felsőoktatásunk merítési bázisa viszonylag szűk: a hallgatóutánpótlás mintegy 70 százalékát a gimnáziumok adják, amelyek ma a középiskolásoknak csak kb. 45, egy-egy korosztálynak pedig alig 20 százalékát oktatják. A továbbtanulás szempontjából az előnyök és hátrányok már a középiskolai beiskolázás során kialakulnak, lényegében fennmaradnak a középiskola befejezéséig. Ilyen

feltételek mellett a fizikai dolgozó családokból származó fiatalok kívánatos arányának biztosítása a felsőoktatásban továbbra is állandó figyelmet igényel. Egyes szakmák (pedagógus-, gyógyszerész-, s növekvő mértékben a jogi, orvosi pályák) elnőiesedésében egyéb tényezők mellett szerepet játszik a lányok magas aránya a gimnáziumi tanulók között.

A felvételi rendszer lényegében biztosítja a beiskolázás tervszerűségét, de a jelzett feszültségeket nem képes feloldani.

2. A diplomájukat megszerző fiatal szakemberek többsége megtalálja a végzettségének megfelelő, társadalmi beilleszkedését biztosító munkahelyet. A végzők elhelyezkedése terén azonban évek óta növekvő feszültségek tapasztalhatók: előfordul többszörös álláskínálat (pl. egyes műszaki pályákon, a közgazdászoknál), ugyanakkor sok szakon a megpályázható állások száma nem elegendő az elhelyezkedés megnyugtató biztosításához (középiskolai tanárok, muzeológusok, fizikusok stb., általában a költségvetési szerveknél levő álláshelyek). Az évről évre állás nélkül maradt, illetve képzettségüknek nem megfelelő munkakörben foglalkoztatott fiatalok (számuk néhány százra tehető) könnyen kerülhetnek ellenzéki hangulatok, nézetek hatása alá.

Egyes intézkedésekkel (pl. a pályázati eljárás egyszerűsítése) a feszültségek enyhíthetők, azonban a végzők és a felkínált álláshelyek összetétele közötti megfelelés hiánya nemcsak a szakemberszükségleti tervezés korlátait mutatja, hanem a felsőfokú szakemberképzés és a munkaerő-gazdálkodás más problémáira is utal. Így:

– a felsőfokú szakképzési profilok általában szűkek (több mint 100-féle mérnöki szakképesítés, kb. 140 bölcsészszak-párosítás létezik stb.). A szakok rendszere merev: tanulmányok közben a szakirány még azonos szakcsoporton belül (pl. fizikus, fizika–matematika szakos tanár) sem módosítható; a képzési szint (főiskolai vagy egyetemi) pedig azonos szakon belül sem változtatható. A végzős hallgatók szakképzettség szerinti megoszlása és a megpályázható álláshelyek között részben ezért sincs meg a kívánatos összhang;

– a tervezés a legtöbb területen csak ágazati szintű, globális szakemberszükségletet tud előre jelezni. A felsőoktatás szakjainak megfelelő bontásban azonban a szükségletek nem tervezhetők, még évről évre is csak becslésként adhatók meg;

– az elhelyezkedés és beilleszkedés nehézségei munkaerő-gazdálkodásunk ellentmondásait is tükrözik. A felsőfokú végzettséghez kötött álláshelyek jelentős részén – elsősorban az iparban és a mezőgazdasági üzemekben – megfelelő végzettséggel nem rendelkezőket foglalkoztatnak, ugyanakkor a pályakezdő diplomásokat gyakran nem képzettségüknek megfelelő munkakörben alkalmazzák. Ehhez járul, hogy a termelőüzemek jelentős része még nem ismerte fel az elsősorban elméletileg képzett szakemberek (matematikusok, fizikusok, biológusok) foglalkoztatásának szükségességét;

– a fiatal diplomások (elsősorban a házas, illetve egyedülálló nők) önálló életkezdésével kapcsolatos egzisztenciális gondok, mindenekelőtt a lakásproblémák nemcsak az ország egyes területeinek szakemberellátását nehezítik, de sok esetben pályaelhagyáshoz is vezetnek.

Mindehhez kapcsolódó általános foglalkoztatáspolitikai probléma (bár ez nem csak a pályakezdőkre vonatkozik) a felsőfokú végzettségűek alacsony bérszínvonala, keresetük differenciálatlansága. Ez már ma is a szükségletektől eltérő pályaorientáció kialakulását, s így az értelmiségi foglalkozások társadalmi presztízsének leromlását, a tudás mint társadalmi érték alábecsülését eredményezi.

3. Felsőoktatásunk kiveszi részét a nemzetközi oktatási együttműködésből: mintegy 3300 külföldi hallgató (elsősorban a szocialista és a fejlődő országokból) tanul egyetemeinken és főiskoláinkon. Ez a tanulmányi forma – bár hatásfokát tovább kellene növelni – hozzájárul hazánk nemzetközi tekintélyének növeléséhez, mennyiségi fejlesztésének azonban gátat szabnak a diákotthoni hálózat méretei.

Mintegy 1700 magyar fiatal tanul állami ösztöndíjjal külföldi egyetemeken és főiskolákon, elsősorban a Szovjetunióban. Ez a képzési forma a magyar felsőoktatás szakképzési irányain túlmenő, nálunk nehezen kifejleszthető speciális igényeket (pl. repülésügy, atomtechnika) volna hivatott biztosítani, emellett politikai okokból s a baráti országok jobb megismerése szempontjából is jelentős. A külföldi ösztöndíjas tanulmányok és az itthoni szükségletek közötti nem kielégítő összhang miatt azonban sok esetben problematikus a hazatérő ösztöndíjasok magyarországi elhelyezkedése. Nehézségek tapasztalhatók a kellő politikai és társadalmi tapasztalatokat nélkülöző fiatalok külföldi, majd hazai beilleszkedése terén is.

1. A tudományok elméleti törzsanyagának oktatása – különösen az egyetemeken – kielégítő színvonalú. A választott hivatás gyakorlásával kapcsolatos társadalmi-gazdasági feltételek, az elméleti tudás gyakorlati alkalmazása problémáinak megismertetése, a közgazdasági szemlélet kialakítása terén azonban hiányosságok mutatkoznak. A nemzetközi tájékozódás ma már nélkülözhetetlen, s több nyelv aktív használatát tenné szükségessé.

A vizsgák és egyéb ellenőrző formák előírt követelményszintje általában magas, ehhez képest a ténylegesen megkövetelt teljesítmény alacsony; sok intézményben viszonylag gyenge eredménnyel is lehet diplomát szerezni. A tehetség, a képességek kibontakoztatását, a kiemelkedő, önálló teljesítményt, az alkotó magatartást sem az oktatás, sem az ellenőrzés nem ösztönzi eléggé.

Az oktatási folyamat szervezettsége és módszerei tekintetében lassú a fejlődés a külföldön – többek között szocialista országokban is – már elterjedt vagy elterjedőben levő korszerű gyakorlathoz képest. A tantervek szétaprózottak, nem biztosítanak a hallgatók érdeklődésének, képességeinek megfelelő választási lehetőséget, sok szakon hiányoznak a választott hivatás gyakorlásához nélkülözhetetlen szemléletformáló, szintetizáló igényű tárgyak. A kétszintű (főiskolai – és erre épülő egyetemi) képzésre irányuló ígéretes kísérletek megrekedtek néhány intézményben (vegyészmérnökképzés, matematikusképzés, az agrár-felsőoktatás egyes intézményei). Az előírt időfelhasználás a legtöbb szakon ésszerűtlen: a heti óraszámok sok helyütt túlzottan magasak, mert az évi szorgalmi időszak viszonylag rövid, a vizsgaidőszakok pedig túl hosszúak.

Nem terjedtek el eléggé a gyakorlati és a kutatómunkában való bevonáson, az egyéni foglalkozáson alapuló oktató-nevelő módszerek. Az oktatás nem nevel eléggé önálló munkára és gondolkodásra, gyakran túl iskolás. A szakmai és termelési gyakorlatok aránya, szervezettsége – az orvosképzés kivételével – általában nem kielégítő. Az intézmények oktatástechnikai ellátottsága gyenge. A levelező oktatásban a módszertani elmaradás különösen jelentős.

2. A hallgatóság nagy többségének emberi, közösségi magatartását a szocializmus iránti elkötelezettség, pozitív, társadalmilag elő-

remutató értékrendszer határozza meg, s ebben jelentős szerepe van az intézmények nevelőmunkájának.

A hallgatóság körében tapasztalható azonban hajlam a kispolgári, kényelmes életvitelre, cinizmusra, apolitikus magatartásra is. A társadalmi környezet sokirányú hatásain kívül ez az oktatás helyenkénti igénytelenségének, lazaságának, a megfelelő oktatói példamutatás hiányának is következménye. A legmagasabb színvonalat képviselő vezető oktatók közvetlen kapcsolata a hallgatósággal nem kielégítő. Mindez – az elhelyezkedés, a fiatal értelmiség pályakezdési nehézségeivel együtt – a hallgatóság egy részét politikailag sebezhetővé teszi.

A világnézeti, politikai nevelés folyamatában fontos szerepet tölt be a marxizmus–leninizmus oktatása, amely az elmúlt évtizedekben fokozatosan az oktatási-nevelési folyamat szerves részévé vált. Ennek ellenére sem tud megfelelni a mai igényeknek; nem veszi kellően figyelembe, hogy a hallgatóság zömének nincs az idősebb generációkéhoz hasonló társadalmi-történelmi tapasztalata; részben az oktatáson kívüli okok következtében késésben van a szocialista építés és a nemzetközi helyzet új vonásainak elméletileg igényes és színvonalas magyarázatában. Nem mindig kielégítő a szaktantárgyak világnézeti nevelési lehetőségeinek kihasználása sem.

3. Bár egyes területeken a továbbképzési rendszer jól kiépült (pl. orvostovábbképzés), az értelmiségi szakmák teljes körét és a felsőoktatás egészét tekintve egyenetlenül fejlődött. Nem igazodott ahhoz, hogy ma már a felsőoktatás sem képes befejezett képzést biztosítani. A továbbképzés több területén (pl. a pedagógusoknál, a társadalomtudományi és természettudományi szakokon, a műszaki főiskolákon) ki sem épült. A posztgraduális – a konkrét, munkahelyi igényekhez rugalmasabban igazodó – szakosodási lehetőségek hiánya is hozzájárul ahhoz, hogy a szűkebb szakképzést túl korán, az alapozó képzés idején és annak rovására oldják meg.

Párhuzamosságot és minőségi problémákat, összességében rendezetlenséget mutat a tudományos káderképzés és szakmai továbbképzés, valamint a vezetőképzés közötti összefüggések tisztázatlansága.

4. Az utóbbi években a felsőoktatási, elsősorban az egyetemi kutatómunka feltételei javultak, az egyetemek tudományszervezési tevékenysége átgondoltabb lett. A szerződéses munkák rendszere

hasznos kapcsolatot biztosít a felsőoktatás és a gyakorlat között. Az egyetemi kutatómunka fejlesztésére vonatkozó határozatok megvalósítása terén az elmaradás mégis jelentős: a meglevő szellemi kapacitás egy része kihasználatlan, helyenként a kutatómunka és a kutatásban kiemelkedő oktatók megbecsülése is kívánnivalót hagy maga után, a gép- és műszerellátottság terén tapasztalható hiányok pedig nemcsak a kutatómunka hatékonyságát, de a korszerű szakemberképzés színvonalát is veszélyeztetik.

Az elmaradás okai nagyrészt az ellátottság hiányosságaiból fakadnak, de helyenként szervezetlenségből, meggondolatlanságból eredő pazarlás is előfordul. Nehezíti a kutatómunkát az egyetemi könyvtárak beszerzési lehetőségeinek csökkenése, szolgáltatásaik színvonalának elmaradottsága. Gátolja a tudományos tevékenység fejlődését az egyetemek szervezetének nehézkessége, túlzott belső tagoltsága, az irányító apparátusok bürokratikus munkastílusa is.

Felsőoktatásunk működési feltételei:
szervezeti adottságok, személyi és anyagi ellátottság

1. A felsőoktatás intézményhálózata szétaprózott, az egy intézményre jutó átlagos hallgatólétszám Európában nálunk a legalacsonyabb; sok a néhány száz hallgatós kis intézmény. A túlzott széttagoltság az intézmények belső szervezetére is jellemző: több mint 1200 tanszék vagy azzal egyenjogú oktató-kutató egység működik.

Vannak kedvezőtlen vonások az intézményhálózat földrajzi elhelyezkedésében is, mindenekelőtt a főváros aránytalan túlsúlya miatt. Ez nehezíti egyes területek értelmiség-utánpótlásának biztosítását.

Az együttműködés általában még az egy városban működő intézmények között is igen gyenge, holott azok rendszerint azonos vagy egymást kiegészítő profilú tanszékek és egyéb egységek sorával rendelkeznek. Nem kielégítő a képzési célok elhatárolása, illetve összehangolása az egy szakcsoportba tartozó intézmények, az egymást kiegészítő, egymáshoz szakmailag közelálló egyetemek és főiskolák között sem. Mindez végső soron nehezíti az anyagi és szellemi erőforrások ésszerű kihasználását, a különböző szakképzési

irányok közötti szorosabb kapcsolatok kiépülését, a rugalmasabb felsőoktatási profilok kialakulását, s kedvezőtlenül hat az oktató- és a kutatómunka színvonalára.

2. Az intézmények központi irányítása és felügyelete több főhatóság között oszlik meg (Belkereskedelmi, Belügy-, Egészségügyi, Honvédelmi, Mezőgazdasági és Élelmezésügyi, Művelődési Minisztérium; Minisztertanács Tanácsi Hivatala, Országos Testnevelési és Sporthivatal). Ennek az irányítási formának a keretében az adott szakterületek sajátos érdekei, a gyakorlat követelményei viszonylag jól érvényesülhetnek, a felsőoktatás egész rendszerének összehangolása, fejlesztésének egységes irányítása, az általános oktatáspolitikai elvek és a minőségi követelmények érvényesítése viszont gyakran nehézségekbe ütközik. A felügyelet megoszlása is gátolja az intézmények közötti együttműködést, a szellemi és anyagi erőforrások ésszerűbb hasznosítását.

A főhatóságok és az intézmények közötti hatáskörmegosztás az utóbbi évtizedben kedvező irányban változott. Az intézmények önállósága megnövekedett, a szakmai-képzési tevékenység intézményi irányítása azonban mindmáig nem kielégítő. A főhatósági irányítás terén az intézmények életébe való gyámkodó jellegű beavatkozások maradványai ma is megvannak, ugyanakkor csak korlátozottan lehet érvényt szerezni a központi akaratnak, az általános felsőoktatás-politikai és káderpolitikai követelményeknek.

3. Az egyetemek és főiskolák belső demokratizmusa különösen a hatvanas évek vége, az új szervezeti és működési szabályzatok életbe lépése óta fejlődött. A bürokratizmus – amely különösen egyes nagy intézmények apparátusára jellemző –, az ügyintézés lassúsága, az esetenként hatalmi tényezővé váló személyi csoportosulások azonban jelentős mértékben gátolják a demokratikus légkör erősödését, a megfelelő munka- és vezetési módszerek fejlődését. Ezek a hiányosságok befolyásolják a közérzetet és a hangulatot, kedvezőtlen hatásuk érzékelhető a testületek működésében is. A demokratikus magatartás fejletlensége az oktató–hallgató-viszonyban és a vezető, illetve beosztott oktatók egymás közötti kapcsolatában is tükröződik.

4. A felsőoktatás személyi ellátottsága mennyiségi értelemben általában kedvező. Ez az oktató–hallgató-arány nemzetközi összevetésében is megmutatkozik, de az átlag e téren is nagy szóródást ta-

kar. Az oktatók képzettsége, a tudományos fokozattal rendelkezők aránya (20 százalék) egészében megfelelő. Ugyanakkor a legmagasabb fokú szakmai képzést nyújtó intézményekben is sok a mai követelményektől elmaradó, oktató- és tudományos munkájában igénytelen, a hallgatóság szemében tekintély nélküli oktató. A felsőoktatásban kevés az iskolateremtő egyéniség, ugyanakkor másutt – pl. tudományos intézetekben – kialakult iskolák jelentős képviselői sokszor nem jutnak katedrához. A fiatal oktatók szakmai fejlődése, egzisztenciális gondjaik, s gyakran aránytalanul nagy oktatási terhelésük miatt lassúbb a kívánatosnál. A felsőoktatási intézmények és a szakterületüknek megfelelő gyakorlati munkahelyek, kutatóintézetek között nincs számottevő kádermozgás, a minőség javítását szolgáló mobilitást sem sikerült megvalósítani. Ebből is következik az oktatói kar fokozódó elöregedése, a tanárok és a docensek arányának túlzott emelkedése, az oktatói utánpótlás belterjessége. Az előrelépést sok esetben lelassítja, hogy a vezető oktatókkal kapcsolatos káderpolitikai döntések terén a helyi érdekekkel szemben nehezen érvényesíthető a fokozottabb minőségi követelményeket támasztó központi akarat. Esetenként néhány intézményben a pártszervezetek is személyi csoportosulások befolyása alá kerülnek, és nem segítik az egészséges, az oktatói kar színvonalának emelését célzó káderpolitika megvalósítását.

5. A felsőoktatási intézmények létesítményei és felszerelési adottságai a személyi ellátottság mennyiségi mutatóihoz képest kedvezőtlenebbek. Az intézmények jelentős része korszerűtlen, egy részük a századforduló táján létesült, leromlott állagú, sőt életveszélyessé vált épületekben működik.

A felsőoktatás anyagi eszközeinek eloszlása egyenetlen: az irányító szervek aránytalanul keveset fordítottak a legkedvezőtlenebb helyzetben levő tudományegyetemek és a pedagógusképző intézmények fejlesztésére. Kedvezőbb ellátási helyzet alakult ki a műszaki és agrár-felsőoktatás területén (részben azért, mert itt a fejlesztéshez a szaktárcák és a vállalatok is hozzájárultak).

Az anyagi problémák érezhetőek a diákszociális juttatások terén is. Az ösztöndíjak reálértéke a hetvenes években felgyorsult árnövekedések következtében csökkent. Nem javul kellőképpen – sem mennyiségi, sem minőségi tekintetben – a diákotthoni ellátás, s nem kielégítő a diákétkeztetés színvonala sem.

A felsőoktatási intézményekben működő párt- és tömegszervezetek tevékenysége

1. A pártszervezetek alapvetően eredményes munkát végeznek a hallgatók ideológiai, politikai és szakmai nevelése, az oktatók e feladatokra való mozgósítása érdekében. (Az oktatók 35 százaléka, a hallgatók 2,6 százaléka párttag.) A hallgatói pártépítés a hetvenes években szemléleti okok miatt is erősen lelassult, illetve hullámzott, s ma sem megfelelő.

Az intézményi pártszervek és az állami vezetés együttműködése általában jó. A szervezeti „önmozgás", a másodlagos, vagy nem kifejezetten a pártszervezetek hatáskörébe tartozó kérdésekkel (főleg személyi problémákkal) való foglalkozás azonban helyenként a szükségesnél több energiát von el az alapvető feladatok ellátásától, és indokolatlan felelősségátvállalást is jelent. A pártszervezetek többsége megfelelő jelentőséget tulajdonít a fiatalokkal, a KISZ-szervezetekkel való foglalkozásnak. Ugyanakkor a politikai munka, az aktivitás helyenként nem kielégítő, és különösen a társadalmi-gazdasági fejlődésünkből fakadó bonyolult feladatok megértetésében és elfogadtatásában nem elég hatékony.

A megyei, városi és kerületi pártbizottságok döntő többsége felkészült a felsőoktatási pártszervezetek irányításával kapcsolatos feladatok ellátására, és széles körű kapcsolatokat épített ki a területen levő felsőoktatási intézményekkel.

2. A KISZ-szervezetek szerteágazó tevékenységük révén jelentős szerepet töltenek be a szakmai, tanulmányi munka segítésében, tagságuk eszmei-politikai, közéleti nevelésében, szocialista értelmiséggé formálásában. Az egyetemi-főiskolai demokratizmus fejlődése a KISZ-szervezetek számára széles körű részvételt tett lehetővé az intézményeket irányító testületekben.

A KISZ KB 1974. áprilisi határozata pezsgést indított meg az egyetemi, főiskolai KISZ-szervezetekben. Végrehajtásának menetében az alapszervezeti közösségi élet – a hallgatókra ható összetett társadalmi okok, valamint a KISZ belső problémái miatt is (a szervezeti élet évenként ismétlődő, egyre formálisabbá váló eseményei, túlszabályozottság, a szervezeti eszközök differenciálatlan alkalmazása stb.) – érezhetően romlott. Helyenként a hallgatók spontán módon „másodlagos" közösségeket hoztak létre olyan tevékeny-

ségi formák kibontakoztatására vagy különvélemények kifejezésére, amelyek számára sem a képzés, sem a felsőoktatási intézmények kulturális-közművelődési munkája, sem a KISZ-szervezetek nem biztosítanak teret és lehetőséget, vagy amelyekkel nem megfelelő módon foglalkoznak. Ezek a közösségek esetenként a KISZ konkurrenciájaként lépnek fel, és működésükben helyenként politikai problémák is jelentkeznek.

3. A szakszervezetek egyre jelentősebb szerepet töltenek be az intézmények életében. Az utóbbi években nőtt a tisztségviselők között a vezető oktatók aránya. A szakszervezeti tevékenység ma még elsősorban az élet- és munkakörülményeket közvetlenül érintő kérdésekre irányul, s az indokoltnál kevesebb figyelmet fordítanak az egészséges intézményi légkör, a munkahelyi demokrácia fejlesztésére.

II

A szocialista társadalomépítés folyamatában egyre nagyobb jelentősége van az emberi tényezőknek. A népgazdaság fejlesztésének követelményei is mindinkább a magas szaktudást igénylő termelő és infrastrukturális ágazatokat állítják előtérbe. Ebből következően tovább nő a felsőfokú szakemberképzés társadalmi-gazdasági jelentősége, fokozódik a felsőfokú végzettségű szakemberek iránti igény. A felsőoktatás eredményes működése ugyanakkor nem csupán az ország felsőfokon végzett szakemberekkel való ellátottságát biztosítja, hanem mint a szocialista értelmiség neveléséért, képzéséért felelős intézményrendszer, kihat a lakosság általános műveltségi színvonalának, a dolgozók munkakultúrájának és innovációs készségének alakulására is. Ennek megfelelően nő a felsőoktatás társadalmi szerepe, bővülnek funkciói.

Ezért az egyetemek és főiskolák tevékenységének valamennyi területén a minőségi követelményeket kell előtérbe állítani; el kell érni, hogy a felsőoktatás a képzés színvonalának emelése mellett folyamatosan, gyakori átszervezések nélkül, következetesebben alkalmazkodjék a társadalom és a gazdaság változó szükségleteihez. A minőségi fejlesztés követelményei kettős feladatot jelentenek: egyrészt biztosítani kell a felsőoktatás jelenlegi rendszerében kiala-

kult feszültségek mielőbbi és folyamatos feloldását, a megérett, szükséges változtatások végrehajtását; másrészt a felsőfokú szakemberképzés olyan korszerűsítését és továbbfejlesztését, amely biztosítja, hogy a képzés rendszere a mai és a jövőbeni követelményeknek is megfeleljen.

A felsőoktatás távlati fejlesztésének irányai

A felsőoktatás távlati – mintegy az ezredfordulóig tartó – fejlesztésének tervét 1983-ra kell elkészíteni, figyelembe véve a közoktatási rendszer fejlesztési terveit, a felsőoktatás és a közoktatás közötti szükségszerű összhang követelményeit.

A fejlesztési koncepció kimunkálása során a következő irányelveket kell érvényesíteni:

– a felsőoktatásnak elméletileg szilárdan megalapozott tudást kell adnia, s egyben önálló, alkotó gondolkodásra és tájékozódásra kell nevelnie. Ezért a fejlesztés során a szélesebb szakmai alapozó ismereteket nyújtó, tovább építhető, a későbbi szakosodást biztosító, átfogóbb szakképzési profilokat kell elsősorban kialakítani;

– olyan intézménytípusokat és tanterveket kell kialakítani, amelyekben az adott szakirányon belüli különböző képzési szintek (pl. egyetemi és főiskolai), az egymással kombinálható képzési irányok (pl. elektromérnök–fizikus), a különböző összetételben egymásra építhető szakok (pl. idegennyelvtanár-képzés, fordítóképzés, filológusképzés) az intézményi keretek állandó bontása és újjászervezése nélkül is lehetővé teszik a társadalmi szükségletekhez rugalmasabban alkalmazkodó felsőfokú képzést;

– a tudomány és technika fejlődésével, a népgazdasági szükségletekkel összhangban, valamint az értelmiség továbbképzési és önképzési igényeinek megfelelően ki kell építeni a felsőoktatási rendszerben a posztgraduális szintet, amely a szűkebb szakosodás, a diplomamegújító továbbképzés, a tudományoskutató-képzés és a vezetőképzés valamennyi formájának keretet nyújt;

– a felsőoktatásnak az ország tudományos kutatóbázisának alapvető elemévé kell válnia; ennek érdekében szoros, tervszerű együttműködésben kell dolgoznia a kutatóintézetekkel; az együttműködés keretein belül – a társadalmi és termelési gyakorlatot köz-

vetlenül szolgáló kutató tevékenység támogatása, erősítése mellett – kellő súlyt kell adni az elméleti igényű kutatásoknak és a szintetizáló interdiszciplináris tudományos feladatoknak, amelyek ellátására képzési funkcióik és szervezeti felépítésük következtében a felsőoktatási intézmények, elsősorban az egyetemek különösen alkalmasak;

– a felsőoktatás és a gyakorlat szorosabb és szervesebb kapcsolata érdekében a képzési és a kutatási feladatok megoldása terén egyaránt rendszeres és a tantervek szintjén is rögzített tervszerű kapcsolatot kell kialakítani a felsőoktatási intézmények és az adott szakterület élenjáró termelőüzemei, kutatóintézetei, intézményei között; biztosítani kell e szakterületek legjobb gyakorlati szakembereinek részvételét a felsőfokú szakemberképzésben, a felsőoktatási intézmények vezetésében és a tantervek kialakításában;

– ésszerűsíteni kell a felsőoktatási intézményrendszert; meg kell szüntetni a szétaprózottságot, amely gátolja az oktató-nevelő és kutatómunka színvonalának emelését, a rendelkezésre álló képzési kapacitás hatékony felhasználását: közelíteni kell a felsőoktatás regionális struktúráját a területi szakemberellátás igényeihez;

– a távlati fejlesztési koncepciónak utat kell nyitnia ahhoz, hogy hosszabb távon, lehetőségeinkkel összhangban, a közoktatásból kilépő fiatalok és a termelésben dolgozók munkájuk mellett, igényeiknek és képességeiknek megfelelően egyre nagyobb számban szerezhessenek felsőfokú végzettséget. (A felsőfokú oktatás méreteinek távlati kiterjesztését illető döntéseket, s ezek keretében az ágazati arányokat, továbbá a nappali, az esti és a levelező formában tanulók arányát a hosszú távú népgazdasági tervezés keretében kell meghatározni, számolva azzal is, hogy a nyolcvanas évek elején – gazdasági, oktatásszervezési és demográfiai okok együttes hatása következtében – a méretek növelése nem időszerű.)

A felsőoktatás fejlesztésének rövid távú és folyamatos feladatai

A felsőoktatás távlati fejlesztési koncepciójának kidolgozásával párhuzamosan azonnal meg kell kezdeni és folyamatosan végre kell hajtani azokat a megérett változtatásokat, amelyek szükséges-

ségét az eddigi elemzőmunka már bizonyította, illetve amelyeknek egy része már meg is kezdődött (pl. az érettségi és a felvételi rendszer módosítása, az intézmények belső szervezetének korszerűsítése stb.).

1. Az oktató- és nevelőmunka középpontjába a képzés színvonalának emelését, a kiemelkedő teljesítmények ösztönzését kell állítani. El kell végezni a tantervek átgondolt korszerűsítését, csökkenteni kell a felaprózottságukat; biztosítani kell a képzési idő racionálisabb kialakítását és kihasználását; a korszerű gyakorlati és elméleti felkészültséget, az alkotókészséget, a gondolkodásbeli önállóságot valóban ellenőrző és megszilárdító vizsgarendszerek és vizsgamódszerek bevezetését; emelni kell az oktatás-módszertan és az oktatástechnikai felszereltség színvonalát.

Különös gondot kell fordítani a legtehetségesebbek támogatására, s biztosítani kell számukra a munkájukkal, eredményeikkel arányban álló előnyöket (egyéniségüknek, tehetségüknek megfelelő tantervet, s ahol ez lehetséges, az előírtnál rövidebb idő alatti végzést, a végzés után pedig kedvező, teljesítményüknek és képességeiknek megfelelő elhelyezkedést).

2. Biztosítani kell az esti és különösen a levelező tagozatokon folyó képzés színvonalának emelését, szükség esetén e tagozatok átszervezésével, hallgatólétszámuk csökkentésével, illetve az e tagozatokon folyó oktatás nappali tagozatos képzési szakaszokkal (félévekkel vagy egész tanévekkel) való kombinálásával.

3. Át kell tekinteni a nagy szakképzési ágak, irányok helyzetét. A megindított többszintű képzési kísérletek eredményeinek értékelése alapján – ahol ez indokolt – törekedni kell e képzési forma kiterjesztésére. Egyidejűleg általánosabban is meg kell vizsgálni az egyetemi és főiskolai képzési szintek közötti kapcsolatokat, és ki kell alakítani az egymásra épülés rugalmasabb tantervi és szervezeti formáit. Különös figyelmet érdemel e tekintetben az azonos szakmacsoportba tartozó (műszaki, agrár-, gazdasági) főiskolák egymás közötti együttműködése, valamint a megfelelő főiskolák és egyetemek munkamegosztása, adott esetben integrációja. A közoktatás továbbfejlesztési irányaival összhangban meg kell vizsgálni az egyetemi és főiskolai szaktanárképzés helyzetét: a tudományegyetemeken folyó szakképzés színvonalának biztosítása mellett ki kell dolgozni az egyetemi szinten integrált egységes szaktanárképzés

modelljeit, majd kísérleti tapasztalatok alapján dönteni kell bevezetésükről. Foglalkozni kell az óvónő- és tanítóképzés integrálására irányuló kísérletekkel is.

4. Az egyetemi, főiskolai hallgatóság nevelésének fő eszköze maga az oktatási folyamat, annak követelményszintje és igényessége, szervezettsége, a tanulmányok társadalmi hasznosításának lehetősége. Növelni kell a hallgatókkal való egyéni foglalkozást, előtérbe kell állítani a választott hivatásra való felkészítést, a jövendő életpálya valódi társadalmi feltételeinek megismertetését.

A hallgatók közéleti-társadalmi aktivitásának, leendő hivatásukra való felkészítésének, nevelésének fontos feltétele a felsőoktatási intézmények belső demokratizmusa. Alapvető jelentőséget kell tulajdonítani az oktatói munkamorálnak és példamutatásnak, az oktatók és hallgatók kapcsolatának is.

A hallgatók világnézeti nevelésének eredményessége érdekében biztosítani kell a marxizmus–leninizmus-oktatás színvonalának következetes emelését, a szakmai képzéssel való szervesebb összhangját. El kell érni, hogy a marxizmus–leninizmus oktatása megfelelő válaszokat adjon a hallgatókat foglalkoztató aktuális politikai és világnézeti kérdésekre. Törekedni kell arra, hogy a szaktantárgyak erőteljesebb és pozitívabb ideológiai, politikai hatást gyakoroljanak a hallgatóságra.

5. Kutatásokat és kísérleteket kell kezdeményezni a felvételi eljárás továbbfejlesztésére, többek között olyan rendszer kialakítása érdekében, amely az erre alkalmas intézményeknél a jelentkezőknek módot ad alkalmasságuknak a felsőoktatáson belül való bizonyítására, a hátránnyal indulóknak pedig lehetőséget biztosít elmaradásuk behozására; s ugyanakkor a felsőoktatási tanulmányokat be nem fejezők számára társadalmilag hasznosítható ismereteket nyújt.

A lehetőségekhez képest – a középiskolai pályairányítás és pályaválasztási tanácsadás eszközeinek alkalmazásával is – csökkenteni kell a jelentkezők pályairányulásának aránytalanságait.

A felvételeknél és főképp a felvételi vizsgákra való felkészítésnél továbbra is megkülönböztetett figyelmet kell fordítani arra, hogy a fizikai dolgozó családokból származó tanulók – adminisztratív megkülönböztetés alkalmazása nélkül – kellő arányban kerüljenek felsőoktatási intézményekbe.

Ki kell alakítani a külföldön tanuló magyar ösztöndíjas hallgatók felvételének és kiküldésének új rendszerét, amely elsősorban a nálunk meg nem honosítható szakképzések megszerzését, illetve a hazai alapképzésre épülő szakosodást, részképzést teszi lehetővé, és így szervesebben illeszkedik a magyar felsőoktatás rendszeréhez.

6. A végzők elhelyezkedésével kapcsolatos feszültségek enyhítése érdekében:

– az elhelyezkedni nem tudó bölcsész, tanárszakos vagy elméleti természettudományos (fizikus, biológus, matematikus stb.) végzettségű pályakezdők számára központi eszközökből lehetővé kell tenni a tényleges társadalmi szükségleteknek megfelelő – tervezetten felüli – tanári álláshelyek biztosítását, egyúttal – egyéni igények szerint – társadalmi beilleszkedésük érdekében lehetővé kell tenni számukra a munka melletti továbbtanulást és átszakosodást is;

– azokon a szakokon, ahol a megfelelő álláskínálat bizonytalan, a tanulmányokat olyan szakokkal kell párosítani, illetve olyan szakképzésre kell alapozni, amely megfelelő elhelyezkedést tesz lehetővé;

– a végző egyetemi és főiskolai hallgatók pályázati rendszerének eddigi tapasztalatai alapján a következő években ki kell dolgozni, illetve erősíteni kell a rendszer azon elemeit, amelyek lehetővé teszik a tanulmányok során felmutatott eredmények fokozottabb figyelembevételét, az elhelyezkedés nagyobb fokú demokratizmusát és nyíltságát.

7. A teljes körű posztgraduális képzési rendszer hosszabb időtartamot igénylő kiépítéséig a továbbképzési és szakosodási lehetőségek biztosítása érdekében meg kell tenni mindazokat a lépéseket, amelyek jelenlegi anyagi, intézményi adottságaink keretei között a tényleges társadalmi igények kielégítése, a diplomások szakmai felkészültségének emelése érdekében megtehetők. Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani – az iskolarendszer továbbfejlesztésének előkészítéseként – a felsőoktatási intézmények közreműködésén alapuló pedagógus-továbbképzési rendszer kialakítására, valamint az üzemmérnökök és üzemgazdászok továbbképzési rendjének megteremtésére. Elő kell segíteni a másoddiplomás képzés iránti, társadalmilag indokolt igények kielégítését, és meg kell vizsgálni a képzés különböző formáinak finanszírozási feltételeit.

A Magyarországon tanuló külföldi hallgatók eredményesebb képzése mellett a felsőoktatásnak nagyobb szerepet kell vállalnia továbbképzésükben, hazánkhoz való kötődésük erősítésében.

8. A tudományos kutatóhálózat fejlesztésével kapcsolatos felsőszintű határozatokkal összhangban támogatni kell az egyetemeken folyó tudományos munkát, mind az oktatás színvonalát megalapozó elméleti jellegű kutatások, mind pedig a közvetlenebb gazdasági-társadalmi szükségletekhez kapcsolódó kutatások terén, beleértve a szerződéses munkák keretében folyó kutatásokat.

A szerződéses munkák terén az eddiginél nagyobb szerepet kell biztosítani az egyetemek és főiskolák szervező munkájának és érdekeltségének, valamint a tehetséges hallgatók közreműködésének, ami hozzájárulhat gyakorlati felkészültségük fokozásához, a kutatómunka elemeinek elsajátításához.

Az erők szétforgácsolásának csökkentése, a kutatómunka hatásfokának növelése érdekében az országos kutató- és fejlesztő bázis korszerűsítése során meg kell valósítani az egyetemi és főiskolai kutatóhelyek, valamint a főhivatású kutatóintézetek közötti szervesebb együttműködést, szakmai, esetenként pedig szervezeti integrációjukat. Ennek egyik lényeges előfeltétele a felsőoktatási intézmények – elsősorban az egyetemek – hálózatának, belső szervezetének korszerűsítése, a felsőoktatási káderpolitika igényességének növelése.

9. A felsőoktatás működési feltételei körében minőségi változást elsősorban a személyi feltételek tekintetében lehet és kell elérni, ezért e téren is a színvonal erőteljes és lehetőleg gyors emelését kell célul kitűzni. Növelni kell a felsőoktatási pályák vonzerejét, a felsőoktatásban dolgozók erkölcsi és anyagi megbecsülését. Az oktatók egzisztenciális érdekeinek figyelembevételével (pl. lakás biztosítása) erősíteni kell a felsőoktatási intézmények és a szakirányoknak megfelelő gyakorlati területek, valamint a kutatóintézetek közötti egészséges kádermozgást, mobilitást.

El kell érni, hogy végleges egyetemi-főiskolai alkalmazásra elsősorban az önálló alkotómunkára is képes oktatók kerüljenek, s a professzori karban növekedjék a kiemelkedő, iskolateremtő egyéniségek száma. A fiatal oktatók számára biztosítani kell szakmai fejlődésük lehetőségét, valamint, hogy önálló életkezdésüket anyagilag megalapozhassák.

10. Az anyagi ellátás terén elsősorban azokat az igényeket kell figyelembe venni, amelyek kielégítése a minőségi fejlesztés elengedhetetlen előfeltétele. Egyúttal a legmesszebbmenő takarékosságot kell érvényesíteni, és lehetőleg az intézmények rendszerének és szerkezetének ésszerűsítéséből adódó megtakarításokat kell a minőségi fejlesztés szolgálatába állítani. Ugyanakkor a jelenlegi körülmények között is indokolt biztosítani az oktatástechnikai és a kutatási feltételek, a gép- és műszerellátás javítását.

A felsőoktatási intézmények létesítményi feltételeinek korszerűsítésére átfogó rekonstrukciós politikát kell kidolgozni és kibontakoztatni. A rekonstrukciókat olyan színvonalon szükséges biztosítani, hogy az intézmények hosszabb távon is megfeleljenek a velük szemben támasztható követelményeknek. Az oktatás és a szociális ellátás épületigényeit elsősorban kiegészítő jellegű fejlesztésekkel kell megoldani.

A gazdasági lehetőségekkel összhangban a hatodik ötéves terv során javítani kell az egyetemi és főiskolai hallgatók szociális ellátását, emelni kell az ösztöndíjakat.

11. A felsőoktatás saját szellemi és anyagi erőforrásain, eszközein túlmenően fokozódó mértékben kell hasznosítani más területek – többek között a jelentős ipari és mezőgazdasági üzemek, kutatóintézetek – erőforrásait. Szoros együttműködést kell kialakítani a felsőoktatási intézmények és az élenjáró ipari és mezőgazdasági üzemek, kutatóintézetek, kulturális és egyéb intézmények között annak érdekében, hogy a munkahelyek követelményei és eredményei, a gyakorlatban dolgozó szakemberek tapasztalata és tudása hasznosíthatók legyenek e felsőfokú képzés számára, s egyúttal a munkahelyre is ösztönzően hasson az egyetemekkel kialakult kapcsolat.

12. A jövőben tovább kell erősíteni a Művelődési Minisztérium ágazati irányító tevékenységét a felsőoktatás-politikai elvek és az általános képzés tekintetében. Ugyanakkor biztosítani kell a gyakorlati képzésben érdekelt főhatóságok szerepét a szakképzés terén. Kezdeményező lépéseket kell tenni a felsőoktatási intézmények közötti együttműködés kialakítására tevékenységük valamennyi területén. Meg kell vizsgálni az egy városban működő intézmények közös oktatási és más szervezeti egységei kialakításának, együttműködésének lehetőségét (pl. közös alaptudományi tan-

szék, idegen nyelvi lektorátusok, diákotthonok stb.). Ahol ezt a képzési feladatok és a hatékonysági szempontok indokolják, teljes intézményi integrációk megvalósítását is napirendre kell tűzni.

*

A felsőoktatási intézmények pártszervezetei az eddiginél is nagyobb aktivitással, kezdeményezőkészséggel segítsék a hallgatók ideológiai, politikai és szakmai képzését, nevelését; erősítsék pozíciójukat az oktatók körében. Nyújtsanak hathatós segítséget az állami szerveknek a felsőoktatás korszerűsítésére irányuló feladatok megoldásában, a minőségi színvonal emelését célzó káderpolitika megvalósításában.

Fordítsanak a jövőben is gondot a KISZ munkájának segítésére, és érjék el, hogy az erre alkalmas fiatalok még egyetemi-főiskolai tanulmányaik idején minél nagyobb számban kerüljenek a párt soraiba. Segítsék elő, hogy a szakszervezetek hiánytalanul betölthessék szerepüket a felsőoktatási intézmények életében.

Biztosítsák, hogy az egyetemi és főiskolai élet minden területén, fórumán, az állami és társadalmi tevékenységben egyaránt fejlődjék és erősödjék a munkahelyi demokrácia, s így a felsőoktatási intézmények a szocialista demokratizmus tekintetében is példamutató, nevelő értékű munkahelyekké váljanak.

A területi pártszervek kísérjék figyelemmel a felsőoktatási intézmények és pártszervezeteiknek a felsőoktatás korszerűsítése, a Politikai Bizottság határozata végrehajtása érdekében kifejtett tevékenységét, és a maguk eszközeivel is segítsék a határozat célkitűzéseinek megvalósítását. Rendszeresen számoltassák be a felsőoktatási intézmények vezetőit és pártszervezeteit a határozat végrehajtása érdekében kidolgozott terveikről, illetve intézkedéseikről.

Az 1972. évi oktatáspolitikai határozat végrehajtásának tapasztalatai és a közoktatás további fejlesztésének irányelvei

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
1982. ÁPRILIS 7-I ÁLLÁSFOGLALÁSA

A Központi Bizottság legutóbb 1972-ben tárgyalta meg az állami oktatás helyzetét. Az azóta eltelt tíz év során mélyreható változások mentek végbe a társadalmi-gazdasági viszonyokban, jelentős mértékben változtak – bonyolultabbak és nehezebbek lettek – munkánk külső és belső feltételei. A bonyolultabb feladatok megoldásában – amint pártunk XII. kongresszusa is hangsúlyozta – egyre nagyobb az emberi tényező, ezen belül az oktatás szerepe, jelentősége.

Az iskolával szemben támasztott új követelmények, az iskolai oktató-nevelő munka javításának és a közoktatás fejlesztésének feladatai indokolttá teszik, hogy a Központi Bizottság áttekintse 1972. évi határozata végrehajtásának tapasztalatait és meghatározza a további munka fő irányait.

I

A közoktatásnak az elmúlt évtizedben végbement fejlődése, valamint a gyakorlati tapasztalatok egyaránt azt mutatják, hogy az 1972. évi oktatáspolitikai határozat egészében véve helyes és időálló volt, az ott megjelölt fő elvek és feladatok hosszabb távra is megfelelő alapot adnak a munkához. A szocialista iskolának változatlanul aktuális és kiemelkedően fontos feladata az önállóan gondolkodó, elkötelezett, aktív, kezdeményező és alkotó személyiségek nevelése; a széles és szilárd alapműveltségen nyugvó tudás kialakítása; a szocialista társadalom fejlődése szempontjából kívánatos mobilitás, mindenekelőtt a fizikai dolgozók gyermekei továbbtanu-

lásának szociális és pedagógiai eszközökkel való elősegítése. Hosszú távra szólóan érvényes feladat az iskola által közvetített műveltségi anyagok tartalmának és az oktató-nevelő munka módszereinek folyamatos megújítása, korszerűsítése; az általános iskola kiemelt fejlesztése; az iskolai demokrácia erősítése.

A Kozponti Bizottság határozata kedvezően befolyásolta az iskola és a pedagógusok társadalmi megítélését. A pártszervek és a pártszervezetek a korábbinál rendszeresebben és jelentőségének megfelelően foglalkoztak a közoktatás fejlesztésének feladataival. A társadalmi szervek, üzemek, vállalatok, munkahelyi kollektívák nagymértékben hozzájárultak a nevelési intézmények működési feltételeinek javításához, különösképpen az óvodai hálózat bővítéséhez.

1. A közoktatás fejlődésének legjelentősebb eredménye az elmúlt évtizedben az iskolázás további nagyarányú kiterjesztése volt. E folyamat mélyreható tartalmi és minőségi változásokat idézett elő az ország lakosságának általános és szakmai műveltségében. Hozzájárult a történelmi eredetű kulturális elmaradottság leküzdéséhez, a szocialista társadalomépítés feladatainak sikeres megoldásához, a szocialista tudat fejlődéséhez.

Az iskolázás bővülése a közoktatás egészét és minden fokozatát jellemezte. Az óvodás korú gyermekek intézményes elhelyezésének megoldására széles körű társadalmi összefogással jelentős eredmények születtek. Az óvodába járó gyermekek aránya 1981-ben 91 százalékra emelkedett (1972-ben 62 százalék volt), s ez nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő. Az óvodába nem járó gyermekek számára pedig általánossá vált az iskolára való előkészítés.

A 6–13 évesek iskoláztatása gyakorlatilag teljes körű (98 százalék), és ma már a tankötelesek 95 százaléka 16 éves koráig sikeresen befejezi az általános iskolát.

Az általános iskolát befejezők 93 százaléka folytatja tanulmányait középfokon (ez 1972-ben 82 százalék volt), középiskolában (46,1 százalék), szakmunkásképző iskolában (44 százalék) és egyéb szakiskolában (2,9 százalék).

Az iskolázottság általános emelkedését jól mutatja, hogy a fiatalabb korosztályok iskolai végzettsége különösen dinamikusan emelkedett. A 25–29 éveseknek pl. alig 4 százaléka nem fejezte be az általános iskolát, 56 százalékuk középfokú iskolai végzettségű

(37 százalékuk érettségizett), 10 százalékuk pedig egyetemi, főiskolai végzettséget szerzett.

A ma felnövekvő nemzedékek iskolázottsági, műveltségi színvonalának emelkedése irányába hat az is, hogy tagjai lényegesen hosszabb időt töltenek el az iskolarendszerben. Az 1960-ban születettekre átlag 11,3 nappali tagozatos oktatásban eltöltött tanév jut. (Az 1940-ben születettek átlagosan 8,4 tanévet végeztek, az 1950-ben születettek 10 tanévet.) Oktatási rendszerünknek ezek az eredményei nemzetközi összevetésben is megállják helyüket. Az iskolába járók aránya megfelel gazdasági fejlettségünknek.

2. Az iskolázás lehetőségeinek nagyarányú kiterjesztése a társadalom valamennyi osztályát és rétegét érintette, a művelődési egyenlőtlenségek további csökkentésének irányába hatott, és társadalmunk egységesülésének tendenciáját erősítette. A fejlődés tényei nem igazolják azt a gyakorta hangoztatott állítást, mely szerint iskolarendszerünk változatlan mértékben újratermeli a társadalmi eredetű művelődési, továbbtanulási esélyegyenlőtlenségeket. Iskolarendszerünk legnagyobb történelmi eredménye, hogy hozzájárult a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, társadalmunk egységes mobilitásának és nyitottságának megőrzéséhez. Ezt mutatja az is, hogy az elmúlt évtizedben némiképp növekedett a fizikai dolgozó rétegek gyermekeinek aránya a felsőoktatási intézmények hallgatói között (miközben a hallgatólétszám nőtt), jóllehet e rétegek aránya a társadalmi szerkezet változása következtében mintegy 5 százalékkal csökkent.

Mindez nem jelenti azt, hogy az iskola hiánytalanul teljesítette, illetve teljesíteni tudja a művelődési esélyegyenlőtlenségek vagy az indulásnál fennálló társadalmi, kulturális hátrányok csökkentésében rá háruló funkciókat. Egyrészt az átlagok jelentős szóródást mutatnak: a gimnáziumokban és az egyetemeken a fizikai dolgozók gyermekeinek aránya az átlagosnál alacsonyabb, másrészt a társadalmi, kulturális hátrányokkal induló, tanulmányaikban elmaradó, családi, környezeti problémákkal küzdő gyermekek felzárkóztatásában csekély előrehaladást sikerült elérni. Az általános iskola – működésének mai feltételei között – e feladatának csak részben tud eleget tenni. Gyakori, hogy a tehetséges gyermekeket teljesítőképességük alatt foglalkoztatja, a kulturálisan erősen elmaradottakat és nehezen nevelhetőket pedig sok esetben eleve a csök-

kentett követelményeket támasztó kisegítő iskolába szelektálja a felzárkóztatás helyett.

A tanulmányaikban erősen elmaradók jelentős része cigány családok gyermekei, akik nemcsak a környezetük okozta hátrányokkal kerülnek az általános iskolába, hanem az esetek egy részében nyelvi nehézségekkel is küzdenek. Ezek hatásának mérséklésére az óvodai nevelésben, az általános iskolák egy részében speciális formákkal, módszerekkel mindeddig csak részleges eredményeket sikerült elérni.

3. Az elmúlt évtizedben mindenekelőtt a pedagógusok, az oktatásirányító szervek, valamint a pártszervezetek – köztük a pedagógus-pártszervezetek – tevékenysége nyomán jelentős eredmények születtek az iskola tartalmi munkájában is. Ezek közül csak a legfontosabbakat említve: ki kell emelni az óvodai nevelés nemzetközileg is elismert színvonalát; az általános iskolai lemorzsolódás csökkenését; a szakrendszerű oktatás további kiterjedését; egyes tantárgyak oktatásában az alkalmazott pedagógiai módszerek megújulását, nemzetközileg is elismert korszerűségét és színvonalát; a szakmunkásképzés korszerűsítését; a gimnáziumi fakultatív tárgyak bevezetését.

A most bevezetés alatt álló új tantervek és tankönyvek korszerűbb műveltségi anyagot tartalmaznak, így jelentős előrelépést, minőségi fejlődést tesznek lehetővé az oktatás és a nevelés tartalmában és módszereiben. Hatásukat azonban ma még nem lehet megbízhatóan értékelni. Rövid idő alatt mintegy ezer új tankönyvet kellett, illetve kell kidolgozni, megjelentetni. Ez nem tette lehetővé a tankönyvek egy részének kipróbálását, megfelelő szakmai vitáját. Ma már látható, hogy egy részük túlméretezett, illetve nehezen tanulható, nem veszi figyelembe a tanulók életkori sajátosságait. Mindez szükségessé teszi, hogy a tapasztalatok alapján sor kerüljön az új tankönyvek tervszerű korrekciójára.

Ezek a tényezők is éreztetik hatásukat abban, hogy az iskolázás lehetőségeinek extenzív növekedésével az iskola tartalmi munkája, az oktató-nevelő munka színvonala és hatékonysága nem tudott lépést tartani. Az iskoláztatás javuló számaival nincs mindig arányban a tanulók ismeretszintjének emelkedése. A tanulók egy részének tudásában, készségeik fejlettségében szembetűnő fogyatékosságok mutatkoznak (így pl. az olvasási, az írásbeli és szóbeli kifeje-

zési készségek, az önálló ismeretszerzési képességek és készségek nem kielégítő színvonalában stb.). Iskolarendszerünk a lehetségesnél és az elvárhatónál alacsonyabb színvonalon és egyenetlenül valósítja meg képességfejlesztő, pályairányítási, nevelési feladatait.

Az 1972. évi KB-határozat fontos követelményként fogalmazta meg a bukások és az osztályismétlések arányának csökkentését, a felesleges terhelés felszámolását, továbbá az iskolák közötti feltételbeli különbségek kiegyenlítését. E célok megvalósítása azonban nemegyszer a „lefelé nivellálás" tendenciájának kialakulásához vezetett. A felesleges terhelés megszüntetésére irányuló törekvés néhány tantárgy esetében indokolatlan, és az iskola által közvetített műveltségi anyag belső arányait megbontó tananyagcsökkentést eredményezett. A túlterhelés enyhítésének módozatai a teljesítménykövetelmények leszállításával jártak együtt, az iskolák működési feltételeinek közelítése pedig nem egy esetben a képességfejlesztés kedvezőbb pedagógiai és szervezeti formáinak (pl. a szakosított tantervű iskolának) visszaszorítására vezetett.

Az elmúlt évtizedben sem sikerült feloldani középfokú képzésünk számos ellentmondását. A gimnáziumok és a szakmai képzést adó iskolafajták ma is túl mereven elkülönülnek egymástól. Az indokoltnál kisebb a lehetőség a különböző iskolatípusok közötti mozgásra, az ún. korrekciós irányváltozásra, s ez – a korai pályaválasztással összefonódva – zavarokat okoz a munkamegosztásba való beilleszkedésben.

A szakmai képzésben és a társadalmi munkamegosztásra való felkészítésben nem érvényesül kielégítően az a követelmény, hogy a képzés rugalmasan alkalmazkodjék a gazdasági, technikai fejlődés távlatosabb, de már ma is érzékelhető szükségleteihez. Változatlanul bírálják a technikusképzésnek az iskolarendszerből való kikerülését; a tanfolyami keretek között folyó képzés sem mennyiségileg, sem minőségileg nem elégíti ki az igényeket.

Középfokú oktatásunk jelenlegi szerkezete szűk merítési bázist teremt a felsőoktatás számára. A hallgatói utánpótlás mintegy 70 százalékát a gimnázium adja, holott ez az iskolatípus egy-egy korosztálynak alig 20 százalékát oktatja. Mindez kedvezőtlenül befolyásolja a felsőfokon továbbtanulók társadalmi összetételét, valamint a férfiak és nők arányát.

4. Az oktatással kapcsolatos társadalmi ráfordítások számotte-

vően növekedtek. Ennek nyomán általában javultak az oktatás tárgyi és személyi feltételei.

A pedagógusok száma az elmúlt évtizedben tovább emelkedett, és 1981-ben meghaladta a 156 000-et. Csökkent a képesítés nélküli pedagógusok száma. Javult a diákszociális ellátás.

Az oktatás anyagi ellátottsága a 1970-es években – a növekvő ráfordítások ellenére – nem javult olyan mértékben, hogy az intenzívebb pedagógiai munka számára a korábbinál érezhetően jobb feltételeket teremtett volna. Külön gondot jelent, hogy a javuló átlagok mögött is rendkívül nagy a szóródás. A gyorsan fejlődő települések és településrészek, az új lakótelepek nevelőintézményei az átlagosnál jóval kedvezőtlenebb feltételek között tevékenykednek.

A legszembetűnőbben az óvodai ellátottság javult. Az általános iskolai ellátottság mennyiségi és minőségi javulása – annak ellenére, hogy az elmúlt tíz év alatt több mint öt és fél ezerrel növekedett a tantermek száma – nem éri el a tervezett szintet. Az iskolák jelentős részében hiányzik a tornaterem, a könyvtár, a tanműhely, kevés a korszerű taneszköz. Korszerűtlenek a higiénés viszonyok, szűkek az étkeztetési lehetőségek.

A fiatal nők teljes foglalkoztatása és a több generációs családok nagy részének felbomlása miatt folyamatosan nőnek a gyermekek egész napos ellátásával, étkeztetésével szemben támasztott társadalmi igények. Az elmúlt évtizedben ennek megfelelően a napközis ellátás dinamikusan bővült: 1981-ben az alsó tagozatos tanulók 59 százaléka (1970-ben 23,5 százaléka), a felső tagozatosok 18 százaléka (1970-ben 15 százaléka) számára jutott hely a napközi otthonokban. Ezek az arányok azonban elmaradnak a szükségletektől. Emellett a napközik tárgyi feltételei, pedagógiai, tartalmi színvonala sem tudott lépést tartani a mennyiségi növekedéssel. A napközis csoportoknak nem egészen fele tartózkodik napközi otthon céljára alkalmas helyiségben. Részben a napközis csoportok nagy létszáma miatt, részben pedig amiatt, mert a napközis pedagógusok között a legmagasabb a képesítés nélküliek aránya, a gyermekekkel való foglalkozás színvonala sok helyen nem kielégítő.

5. Az irányító szervek intézkedéseinek többsége hozzájárult a Központi Bizottság által megjelölt feladatok eredményes megoldásához. Ugyanakkor a határozat néhány pontjának végrehajtása során feszültségek keletkeztek.

Az iskolai munka korszerűsítését célzó intézkedések már csak mennyiségüknél fogva sem lehettek és voltak mindig kellően előkészítve, kiérlelve, átgondolva. Esetenként nem voltak kellőképpen egybehangolva sem. Néhány intézkedést pedig – indokoltan – visszavonni, illetve korrigálni kellett. A változások mennyisége és egy részüknek nem kellő megalapozottsága kedvezőtlenül befolyásolta az iskola stabilitását, nem szolgálta az oktatás színvonalának, illetve a tanulók ismeretszintjének kívánatos mértékű emelkedését, elbizonytalanította a pedagógusokat, s bírálatot váltott ki a közvéleményben.

Az iskola fejlesztési lehetőségeinek és ütemének megítélésében irreális elképzelések, illúziók is jelentkeztek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az iskola, az oktatási rendszer csak rendkívül körültekintően változtatható. Az iskola oktató-nevelő munkáját érintő intézkedések némelyikének hatásai csak évek múlva jelentkeznek, illetve értékelhetők reálisan. A határozat megvalósítása során kitűnt, hogy számos előirányzott intézkedés megnyugtató teljesítéséhez nem állt rendelkezésre a szükséges idő, illetve a rendelkezésre álló idő alatt nem lehetett biztosítani a körültekintő végrehajtáshoz szükséges feltételeket. A türelmetlenség, a nem kellően előkészített változtatások, esetenként az iskolát és a pedagógusokat érő megalapozatlan bírálat, méltánytalan elmarasztalás is kedvezőtlenül hatott a pedagógusok közérzetére és a közoktatás társadalmi megítélésére, csökkentette a pedagógusoknak az oktatásirányítás iránti és a szülőknek az iskola iránti bizalmát.

Közoktatási rendszerünk mai problémái nem csupán az 1972. évi határozat óta eltelt idő viszonylagos rövidségével vagy a végrehajtás fogyatékosságaival függnek össze, s nem is pusztán az iskola működésének termékei. Jórészt abból adódnak, hogy az elmúlt időszakban lejátszódott társadalmi-gazdasági változások új követelményeket támasztanak az iskolával szemben, és az iskola feladatainak bővülését eredményezik. Az iskola oktató-nevelő munkájának folyamatban levő tartalmi, pedagógiai megújításával együtt meg kell oldani a nagyobb létszámú korosztályok általános iskolai majd középiskolai elhelyezését és az ötnapos tanítási hét bevezetését. Az egyidejűleg jelentkező, egymásra torlódó feladatok élesebben világítanak rá iskolarendszerünk legégetőbb gondjaira, feszültségkeltő pontjaira: az oktatás tárgyi és személyi feltételeinek problémáira,

mindenekelőtt a területileg egyenlőtlenül jelentkező, helyenként különösen súlyos tanteremhiányra és a pedagógusok túlterhelésére. A túlterhelés nemcsak az óraszámokkal és a tanulócsoportok helyenként nagy létszámával függ össze, hanem a tartalmi korszerűsítés menetében bekövetkező változásokkal s az új, magasabb követelményekkel is.

Ebből következően a nyolcvanas években a legfontosabb oktatáspolitikai feladat az iskola oktató-nevelő munkájának folyamatban levő tartalmi-tantervi megújítása és a nagyobb létszámú gyermekkorosztályok színvonalas általános iskolai és középiskolai képzésének egyidejű biztosítása.

6. Az 1972. évi határozat az iskola belső életének, az oktatás-nevelés tartalmi és módszerbeli korszerűsítésének tennivalói mellett fontos feladatként jelölte meg, hogy a tudományos elemzésekre támaszkodva ki kell dolgozni a köznevelési rendszer távlati fejlesztésének fő irányait s az ennek megfelelő iskolarendszer szerkezetét és tartalmát. A határozat nyomán kiterjedt munkálatok folytak a távlati fejlesztési koncepció kidolgozása érdekében. Elismerésre méltó eredmények és javaslatok születtek, de átfogó, megalapozott fejlesztési koncepció, egységes álláspont a szakemberek vitái során nem alakult ki.

Ugyanakkor e munkálatok is igazolták, hogy iskolarendszerünk fejlesztése, az iskola iránt támasztott társadalmi igények rugalmasabb és hatékonyabb kielégítése nem teszi szükségessé az iskola mai alapszerkezetének gyökeres átalakítását. Éppen ezért a távlati fejlesztési programnak – amelynek kidolgozása továbbra is fontos feladat – nem egyszerűen a jövendő iskolarendszer modelljét kell megrajzolnia, hanem mindenekelőtt arra kell választ adnia, hogy a jelenleg működő iskola korszerűsítése, társadalmi hatékonyságának növelése milyen lépésekkel vihető előre s hogyan biztosítható, hogy az iskola javuló színvonalon lássa el feladatait.

A nyolcvanas évek feladatainak megoldása során fokozottabban kell figyelembe venni az iskolarendszer fejlesztésével szemben támasztható távlati követelményeket, hogy a mai legégetőbb gondok megoldása egyben a távlati célok megvalósítását is segítse.

II

A közoktatás fejlesztési irányainak meghatározásakor abból kell kiindulni, hogy a társadalmi-gazdasági változások, szocialista társadalmunk fejlődése módosítják az iskolával szemben támasztott igényeket. A tudományok fejlődése, az új ismeretek rohamos ütemű növekedése és felhalmozódása időről időre szükségessé teszi az iskolarendszer által közvetített műveltségi anyag, az általános és a szakmai műveltség elemeinek és szerkezetének korszerűsítését, belső arányainak módosítását. Oktatáspolitikánk fontos feladata, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődésnek és a tudomány haladásának ezeket a tendenciáit időben felismerje, elemezze, értékelje és az iskola belső rendjében végbemenő változások, illetve az ebből fakadó teendők figyelembevételével meghatározza a fejlesztés legfontosabb soron levő és távlati feladatait. A fejlesztés során biztosítani kell, hogy az iskola valamennyi alapvető funkciója harmonikusan, egymást kölcsönösen kiegészítve érvényesülhessen.

1. Iskolarendszerünket úgy kell fejleszteni, hogy mindinkább képessé váljon a következő alapfunkciók teljesítésére:

– Biztosítsa, hogy a tanulóifjúság a kor követelményeinek megfelelő műveltséget sajátíthasson el. Szilárdan alapozza meg a felnövekvő nemzedékek általános műveltségét, tudományos világnézetét. Tegye képessé és alkalmassá a fiatalokat az új ismeretek önálló elsajátítására, az iskolán túli művelődésre.

– Az iskola készítse fel a tanulóifjúságot a társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódásra. Szélesen alapozó és továbbépíthető ismereteket adjon, hogy az iskolarendszerből kilépő fiatalok rugalmasan tudjanak alkalmazkodni a munkamegosztás, a gazdasági-technikai fejlődés igényeihez.

– Tegye lehetővé a személyes adottságok és képességek sokoldalú fejlesztését, a különböző irányú tehetségek kibontakozását.

– Nevelje a fiatalokat rendszeres, fegyelmezett, szorgalmas munkára, tudatosítsa bennük, hogy a szocializmus a munka társadalma.

– Nevelje a fiatalokat egészséges életmódra, alakítsa ki bennük a rendszeres testedzésnek és a fizikai képességek fejlesztésének igényét. Ezzel is növelje állóképességüket, munkabírásukat, küzdőképességüket és akaraterejüket.

– Alakítsa ki a felnövekvő nemzedékek elkötelezettségét a szocializmus ügye, a haladás eszméi iránt. Készítse fel a fiatalokat a kor társadalmi problémáiban való önálló eligazodásra, a végbemenő társadalmi-gazdasági és politikai folyamatok megértésére. Fejlessze ki a társadalmi-közéleti aktivitáshoz szükséges készségeiket és kezdeményezőképességüket.

– Formálja a fiatalok személyiségét, magatartását, tudatos fegyelmét, akarati-erkölcsi jellemvonásait. Neveljen szocialista társadalmunk közösségi értékeinek megbecsülésére és gyarapítására. Erősítse a tanulók hazaszeretetét, alakítsa a közösségért és önmagukért érzett felelősségüket.

– Járuljon hozzá a társadalmi mobilitás egyéni lehetőségeinek megalapozásához, a társadalom nyitott jellegének fenntartásához, a művelődési egyenlőtlenségek mérséklődéséhez.

– Adjon fokozott segítséget bizonyos, korábban egyértelműen családinak tulajdonított funkciók ellátásához (egész napos nevelő programokkal, a szociális gondoskodás kiterjesztésével stb.), s teremtsen megfelelő keretet a fiatalok szabad idejének, közösségi életének kulturált, hasznos eltöltéséhez.

2. Oktatási rendszerünk csak akkor tarthat lépést a társadalmi fejlődés követelményeivel, ha képessé válik a folyamatos megújulásra. Egyik legfontosabb oktatáspolitikai feladatunk azoknak a feltételeknek és annak a szemléletnek a kialakítása, amely lehetővé teszi a folyamatos tartalmi-pedagógiai megújulást.

Ennek érdekében:

– Folytatni kell a közoktatás egészét átfogó tartalmi megújítást, az új tantervi programok bevezetését, illetve ezek tapasztalatainak elemzését, értékelését, a szükséges és esedékes korrekciók előkészítését és végrehajtását.

– Stabilizálni és konszolidálni kell az iskola belső életét; olyan feltételeket kell teremteni az iskolai munkában és az iskola társadalmi megítélésében, amely erősíti a pedagógusok kezdeményezőkészségét az iskola oktató-nevelő munkájának továbbfejlesztésében és megújításában, amely érthető és elfogadható a szülők és a társadalom számára is.

– A folyamatos tartalmi korszerűsítést és megújítást, valamint az iskolai élet belső stabilitását egyidejűleg, egymással párhuzamo-

san, a jelenlegi iskolastruktúra megőrzésével, a történelmileg kialakult iskolaszerkezet keretei között kell megoldani.

Az iskolarendszer távlati fejlesztésében is csak olyan megoldás vezethet célra, amely megőrzi és továbbfejleszti a jelenlegi értékeket, továbbá nagyobb megrázkódtatások, felesleges szervezeti változások nélkül hajtható végre. A szerkezetet tekintve sem merevíthetjük meg azonban iskolarendszerünket. E területen is szabad utat kell biztosítani a megérlelődött változásoknak. Azokat a megoldásokat kell előnyben részesíteni, amelyek a jövő iskolarendszerét a jelen kereteire építik, s a mai iskolaszerkezetet fejlesztik tovább.

3. A fejlesztés legfontosabb elemének a közoktatás tartalmi korszerűsítését kell tekinteni.

Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a korszerű műveltség megalapozására, a képességek fejlesztésére és a folyamatos önművelés készségeinek kialakítására. Biztosítani kell, hogy az új tudományos ismeretek és a kor követelte igények fokozatosan beépüljenek az iskola műveltségi anyagába. Gondoskodni kell a tanulók anyanyelvi kultúrájának fejlesztéséről, a társadalomtudományok ismeretanyagának folyamatos felfrissítéséről és arról, hogy az iskola által közvetített műveltségi anyag megfelelő súllyal tartalmazza nemzeti kultúránk értékeit és népünk történelmi múltjának tanulságait. Az iskolarendszer minden fokozatán nagyobb figyelmet kell fordítani az idegen nyelvek oktatására, az eredményesebb nyelvtanulás szakmai és tárgyi feltételeinek javítására. Meg kell vizsgálni az iskola mai tantárgyi szerkezetét, nagyobb, integrált műveltségi tömbök kialakításának lehetőségeit. Hatékonyabbá kell tenni a tanulók átfogóbb, egységesebb világképének formálását, a tantárgyakban elkülönülő ismeretek összefüggéseinek felismerését, meglátását.

A következő években a közoktatás tartalmi korszerűsítése elsősorban azt követeli, hogy a pedagógiai módszerek fejlesztésével, a tantervek, tankönyvek, taneszközök folyamatos javításával megvalósuljanak a szocialista iskola fő céljai. A jövőben körültekintőbben kell gondoskodni a tantervi korszerűsítés szükséges feltételeiről, a tankönyvek kidolgozásáról, kipróbálásáról, megvitatásáról és megjelentetéséről. Ügyelni kell rá, hogy a tudományos viták ne okozzanak zavart és bizonytalanságot a pedagógusok és a közvéle-

mény körében. Gondoskodni kell róla, hogy a pedagógusképzésbe időben beépüljenek az új tantervi követelmények és a továbbképzés megfelelő felkészítést nyújtson a pedagógusoknak. Tervszerűbben és körültekintőbben kell tájékoztatni a közvéleményt és a szülőket is. A televízió – mindenekelőtt az Iskolatelevízió – vállaljon megkülönböztetett szerepet mindezen feladatok megvalósításában.

4. Növelni kell az iskola szerepét a felnövekvő nemzedékek nevelésében, tudományos világnézetének kialakításában. Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani arra, hogy az ifjúság – életkori sajátosságainak megfelelő – meggyőző válaszokat kapjon az őt érdeklő és érintő társadalmi, politikai és ideológiai kérdésekre.

Iskolarendszerünknek képessé kell válnia arra, hogy időben és megfelelőképpen tudjon reagálni a társadalmi beilleszkedés tartalmában és mechanizmusában végbemenő változásokra, s ezáltal eredményesebben tudjon eleget tenni annak a jogos társadalmi igénynek, hogy növekvő szerepet töltsön be az ifjúság szocialista nevelésében, értékorientációjának és magatartásának formálásában. Ennek érdekében meg kell újítani a nevelőmunka módszereit és stílusát, változtatni kell az iskola élet- és munkarendjén, kiemelt figyelmet fordítva a sokoldalú közösségi tevékenységre.

A tanulóifjúság szocialista nevelésének eredményesebbé tétele érdekében a következő években az alábbi fő feladatokat kell megoldani:

– Biztosítani kell az új tantervekben rejlő megnövekedett nevelési lehetőségek érvényre juttatását, s a pedagógusokat jobban fel kell készíteni erre a feladatra.

– Növelni kell a tanulók világnézeti és politikai tájékozottságát. Ennek érdekében elemezni kell a társadalmi, politikai és világnézeti orientálást célzó programok pedagógiai tapasztalatait, s korszerűsíteni kell e programokat.

– A felnövekvő generációk társadalmi-nemzeti azonosulása, szocialista hazafiságra és internacionalizmusra nevelése szempontjából fontos feladat a tanulók történelmi tudatának fejlesztése, különösen a közelmúlt történelmének jobb megismertetése és megértetése.

– A tanulóifjúság társadalmi elkötelezettségének, közéleti aktivitásának fejlesztése érdekében – az életkori sajátosságokat és az iskolai munka jellegét is figyelembe véve – elő kell segíteni a tanulók

önállóságának és kezdeményezőkészségének kibontakoztatását. Mind az iskolában, mind az ifjúsági mozgalmi munkában kedvezőbb feltételeket kell teremteni az ifjúság öntevékenysége, önálló cselekvési lehetőségei számára. Növelni kell az iskolákban az ifjúsági önkormányzat szerepét és felelősségét. A pedagógusok, az ifjúsági mozgalom kezdeményezőbben, bátrabban éljenek a szocialista nevelés e lehetőségeivel.

– Az egyes korosztályok életkori sajátosságainak megfelelő, egészséges erőfeszítéseket igénylő magas követelményszintet kell érvényesíteni az iskolarendszer minden fokozatában, de különösen az általános iskola felső tagozatában és a középfokú oktatási intézményekben. A felesleges, formális terhelés további csökkentése mellett jobban kell tudatosítani és érvényesíteni azt a pedagógiai elvet, hogy a tanulók munkára nevelésének legfontosabb alakítója az iskolai munka színvonala, igényessége, követelményszinje, rendje, szervezettsége és fegyelme.

– Halaszthatatlan feladat, hogy újragondoljuk az iskola és az ifjúság nevelésére hivatott különböző intézmények és szervezetek együttműködését, ennek a nyolcvanas években adott és várható feltételeit, követelményeit. Szem előtt kell tartani, hogy az ifjúság világnézetének és magatartásának pozitív formálását csakis akkor lehet sikeresen megoldani, ha egységes szemlélet és követelmények érvényesülnek az ifjúság életét befolyásoló intézmények és szervezetek tevékenységében.

A felnövekvő generációk szocialista nevelése egész társadalmunk ügye. Ezért az iskola nevelési törekvéseit a társadalom valamennyi intézményének támogatnia kell. Ugyanakkor az iskolának az eddiginél nagyobb szerepet kell betöltenie a különböző nevelési hatások összehangolásában és koordinálásában.

Az, hogy az iskola, az intézmények, a társadalom fokozottan részt vállal a felnövekvő nemzedékek nevelésében, nem csökkentheti a szülői gondoskodást és felelősséget, amelyet semmilyen más intézmény nem vállalhat át. A gyermekek egészséges testi, érzelmi és szellemi fejlődésének, a társadalmi normákat követő erkölcsi vonásai kialakításának legfőbb színtere a család. Az iskola is akkor érhet el tartós eredményeket, ha a családok tudatosan támogatják nevelési törekvéseit, s ha az iskola is következetesen alapoz a szülőkkel való együttműködésre nevelési feladatainak megoldásában.

5. Iskolarendszerünk történelmi feladata, hogy a társadalmi rétegződésből fakadó társadalmi-kulturális hátrányokat mérsékelje, s egyre erőteljesebben korlátozza a társadalmi egyenlőtlenségek hatásának érvényesülését, hozzájárulva társadalmunk homogenizálódásához. Változatlanul fontos feladat, hogy a fizikai dolgozó rétegek gyermekeinek művelődési, szakmaszerzési, továbbtanulási és mobilitási esélyeit javítsuk, s ezáltal is hozzájáruljunk a kultúra további demokratizálásához.

– E célok megvalósítása érdekében abból kell kiindulni, hogy minél magasabb színvonalú az iskola szellemi és pedagógiai munkája, annál kedvezőbbek a feltételek a társadalmi eredetű hátrányok hatásainak enyhítésére is. A szocialista iskolarendszer által biztosított egyenlő feltételek eleve nem jelenthetnek mechanikus azonosságot, s még kevésbé jelentheti az élenjáró iskolák visszafejlesztését, az átlaghoz igazítását.

– Az elmúlt évtized tapasztalatai is megerősítették: a társadalom nem nélkülözheti az olyan képzési formákat, amelyek intézményesen biztosítják a képességek differenciált fejlesztését, a különböző tehetségek kibontakoztatását. A személyi adottságok, a tehetségek kibontakoztatását és fejlesztését az eddiginél szélesebb körűen kell értelmezni, és a különböző irányú, pl. a gyakorlati, manuális tehetséget mutató gyermekek számára is több és változatosabb lehetőséget kell teremteni képességeik kifejlesztésére.

– Iskolarendszerünk fejlesztésének egyik fontos feladata azoknak a szervezeti formáknak és pedagógiai megoldásoknak a megteremtése, amelyek segíteni tudják a hátrányok hatékony enyhítését, egyszersmind a tehetségek minél szélesebb alapú kiválasztását, majd gyors és eredményes kifejlesztését. Ugyanakkor a tehetségek felkarolása és megkülönböztetett fejlesztése nem idézheti elő a hátrányokkal indulók és a lassabban fejlődők elhanyagolását, pedagógiai támogatásuk lanyhulását. E két feladatot szerves egységben kell megoldani.

– A szélesen alapozó és tovább építhető képzési formák elterjesztésével és uralkodóvá tételével szabadabbá kell tenni a társadalmi mobilitás iskolai útját: ki kell építeni a továbbképzés szervezett formáit (beleértve az irányított önművelést), s biztosítani kell a megszerzett képzettség továbbfejlesztésének lehetőségét.

6. Meg kell őrizni a kötelező alapiskolázás jelenlegi rendszerét.

Ennek kerete a jövőben is a nyolcosztályos általános iskola legyen. Az egységes alapiskolának minden tanuló számára biztosítania kell a társadalmunkban kívánatos és az egyén szempontjából nélkülözhetetlen alapműveltséget, a tankötelezettség megvalósulását és a jelenleginél magasabb minőségi követelményeket támasztó továbbtanulásra való felkészítést.

Hosszabb távon is megkülönböztetett figyelmet kell fordítani az általános iskola fejlesztésére, az oktató-nevelő munka feltételeinek lényeges javítására. Az 1987/1988. tanévig mintegy 300 000-rel több tanuló lesz az általános iskolákban, mint 1973/1974-ben volt.

Végre kell hajtani azt a kormány által jóváhagyott programot, amelynek célja a nagyobb létszámú általános iskolai korosztályok megfelelő oktatási-nevelési feltételeiről történő gondoskodás. Már most programot kell készíteni ugyanezeknek a korosztályoknak a középiskolai fogadására, elhelyezésére, színvonalas képzésük feltételeinek megteremtésére.

A gyógypedagógiai nevelésre szorulók intézményrendszerét úgy kell továbbfejleszteni, hogy az iskola – a társadalom különböző szervezeteinek segítségével – a mainál eredményesebben szolgálja a társadalmi beilleszkedést, a rehabilitációt. A családi környezetben nem nevelhetők intézményes elhelyezésének feltételeit néhány éven belül meg kell teremteni.

A család funkcióinak változása, a családi gondok enyhítése, nevelési céljaink megvalósítása, a veszélyeztetettség megelőzése és gazdasági, munkahelyi érdekek is megkövetelik az egész napos ellátás további dinamikus fejlesztését. Néhány éven belül az óvodával szemben jelentkező társadalmi igényeket teljes mértékben ki lehet elégíteni. Az általános iskolában el kell érni, hogy a napközi otthoni ellátás és az iskolai étkeztetés iránti igényeknek iskoláink növekvő mértékben képesek legyenek eleget tenni.

A mennyiségi fejlesztésnek együtt kell járnia az egész napos foglalkoztatás feltételeinek érezhető javulásával: egészséges, kulturált környezetet, elfogadható, a tanulókkal való egyéni foglalkozást is lehetővé tevő csoportlétszámokat, változatos, színes programokat kell kialakítani. Olyan egész napos foglalkoztatási formák meghonosítása a cél, amelyek alkalmazkodnak a gyermekek életkora által meghatározott igényekhez, érdeklődésükhöz, amelyek vonzók a számukra és megnyugtató megoldást jelentenek a szülőknek is.

E feladatok ellátása a napköziben dolgozó pedagógusok létszámának további növelése, szakértelmük, nevelőmunkájuk nagyobb elismerése mellett gyermekfelügyelők alkalmazását is szükségessé teszi. A művelődési, ifjúsági és sportintézmények támogassák, segítsék az iskolákat e feladataik ellátásában.

7. A következő évtizedekben a középfokú képzés iránti társadalmi igények növekedésével kell számolni, és – a párt programnyilatkozatával összhangban – fokozatosan általánossá kell tenni, hogy a felnövekvő nemzedékek középfokú végzettséget szerezzenek. Ezt mindenekelőtt a következő évtizedek várható társadalmi-gazdasági folyamatai és a fejlett szocialista társadalom építésének követelményei indokolják, illetve teszik szükségessé. Így a társadalmi osztályok és rétegek közötti különbözőségek csökkenése, a technika fejlődése és a munkavégzés jellegének megváltozása, a szocialista demokrácia kiszélesedése és az erre való felkészülés, a társadalom kulturális szintjének emelkedéséből fakadó tanulási igények.

Az oktatási rendszernek és az iskolarendszeren kívüli képzésnek biztosítania kell a társadalom és a népgazdaság szakemberszükségletének tervszerű kielégítését. Fontos feladat, hogy megelőzzük a képzés és a munkaerő-szükséglet közötti feszültségeket okozó strukturális aránytalanságokat. A szakképzés arányainak kialakításakor a távlati társadalmi igényekből kell kiindulni, ugyanakkor figyelembe kell venni a rövidebb távú érdekeket is.

A munkaerő tervezésében és a képzésben megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a minőségi követelményekre. A gazdaság rugalmassága, alkalmazkodóképessége, a társadalom munkakultúrájának fejlesztése egyre nagyobb mértékben függ az általános és szakmai műveltség színvonalától. Ez új követelményeket támaszt az iskolai szakképzéssel szemben; fokozott figyelmet kell fordítani a munkavégző készségek fejlesztésére, és arra kell törekedni, hogy a jelenleg még mindig túlspecializált szakmai képzés helyett az iskola szélesen megalapozott, szilárd továbbépíthető tudást adjon és fejlessze ki a tanulókban az új ismeretek befogadásának készségét.

A szakmai képzés célrendszerének korszerűsítésekor messzemenően figyelembe kell venni, hogy az iskola szakemberképzési funkcióját is csak az általános képzés és a szakmai műveltség színvonalának együttes növelésével töltheti be. Társadalmi-gazdasági és egyéni érdekek egyaránt indokolják, hogy a személyes adottságok

és képességek sokoldalú kifejlesztését szolgáló általános képzés szerepe a jövőben a szakirányú középfokú oktatásban is növekedjék.

A középfokú képzést hosszabb távlatban is önálló iskolafokozatként kell megőrizni. A tanulók műveltségi szintjének további emelése, a felsőoktatás utánpótlásának szélesítése érdekében fokozatosan meg kell változtatni a középfokú képzés belső arányait az érettségit adó középiskolai képzés javára. Ezen belül a felsőoktatás színvonalának emelése és a középiskolát az évtized végére elérő demográfiai hullám egyaránt igényli a gimnáziumi képzés kisebb mértékű bővítését. Ugyanakkor a fakultatív tárgyak adta lehetőségek kereteit is fel kell használni annak érdekében, hogy a gimnáziumi képzés reális elhelyezkedési lehetőséget is nyújtson azoknak, akik az érettségit követően nem tanulnak tovább. A gimnáziumnak változatlanul fő funkciója a felsőfokú továbbtanulásra való felkészítés, ugyanakkor módot kell nyújtania az olyan ismeretek megszerzésére is, amelyek biztosítják, hogy további, általában rövidebb idejű szakjellegű kiképzéssel és betanítással a fiatalok alkalmazhatók legyenek a termelés, az igazgatás és szolgáltatás mind több területén.

A középiskolát a tartalmi és szerkezeti integráció irányába kell fejleszteni. Fokozatosan el kell érni, hogy a gimnáziumban és a szakközépiskolában az általános műveltség törzsanyaga a képzés első szakaszában lényegében azonos legyen. Ezáltal megteremthető a gimnázium és a szakmai középiskola közötti átlépés, a korrekciós irányváltás lehetősége is. A szakközépiskolát alkalmassá kell tenni a szakirányú továbbtanulás jobb megalapozására. Ennek az iskolatípusnak a mainál színvonalasabb általános képzés és a széles alapú szakképzés keretében olyan ismereteket kell nyújtania, amelyek a szakirányú felsőfokú továbbtanulásra való felkészítés mellett egyben lehetővé teszik, hogy a tovább nem tanulók munkába állhassanak.

A szakmunkásképző iskolák folyamatos fejlesztésével, képzési feltételeik javításával távlatilag arra kell törekedni, hogy a szakmát tanulók egyre növekvő hányada érettségit adó szakmai középiskolát végezhessen. A szakmunkásképzésben növelni kell az üzemek, vállalatok, szövetkezetek érdekeltségét és felelősségét. A szakmunkásképző iskolákat – ahol ennek feltételei megteremthetők – a

nagyüzemek anyagi-technikai bázisára kell telepíteni, illetve azon kell működtetni.

Fokozatosan, az igényekkel és a lehetőségekkel összhangban ki kell építeni a részben iskolai bázisú, részben a szakképzési funkciók ellátására képes és abban érdekelt, élenjáró vállalatokra, továbbképzési intézményekre épülő szakmai képzés rendszerét. Ennek feladata, hogy az iskolában megszerzett széles körű általános és szakmai műveltség alapján ellássa a konkrét munkakörökre való felkészítés és a specializálás feladatait, s biztosítsa a technikai munkamegosztás változó igényeinek rugalmas kielégítését. E keretek között kell gondoskodni arról is, hogy az iskolarendszerből befejezett képzettség nélkül kilépő tanulók nagyobb törések nélkül szakmát szerezhessenek.

A középfokú szakmai képzés rendszerének korszerűsítésével párhuzamosan újból meg kell vizsgálni a közép- és felsőfokú szakemberképzés fokozatainak egymásra épülését és illeszkedését. A népgazdaság szükségleteivel összhangban gondoskodni kell a technikusképzés megoldásáról.

8. A felnőttoktatás, a munka melletti tanulás, a munka és a tanulás egybefonódása az általános és a szakmai művelődési igények felnőttkori kielégítésének, a szakmai át- és továbbképzésnek egyre elterjedtebb módja lesz. Ez az oktatási forma egyre nagyobb jelentőségűvé válik, hozzájárul a szakképzettségi struktúra és a gazdasági szükségletek jobb összehangolásához. A munkahelyek változó követelményeihez való alkalmazkodás, a további képesítések megszerzése, a műveltségi színvonal emelése és a választott pálya korrekciójának mind gyakoribb igénye egyaránt növeli a felnőttoktatás jelentőségét. Emellett a felnőttoktatásnak még hosszú ideig megmarad az iskoláskori elmaradásokat pótló funkciója is.

A munka melletti képzésben változatlanul fontos szerep hárul az iskolarendszerre, ugyanakkor növekszik a nem iskolai bázisú szakképzési-továbbképzési központok és az önképzés jelentősége is. Ezért a munka melletti képzés, a felnőttoktatás fejlesztése során a jövőben jobban kell számolni azokkal a sajátosságokkal, amelyek a felnőtt ember élethelyzetéből, a munka melletti tanulás körülményeiből és a felnőtt tanulók eltérő érdekeiből fakadnak. Ki kell dolgozni és széles körűen el kell terjeszteni azokat a tanulásirányítási, önálló művelődési képességeket fejlesztő módszereket, eszkö-

zöket és szervezeti formákat, amelyek eredményesebbé tehetik a munka melletti tanulást.

Az iskolarendszerű és a tanfolyami képzési formákat tartalmilag össze kell hangolni, illetve úgy kell kialakítani, hogy összekapcsolhatók legyenek és rendszerszerűen egymásra épüljenek. Meg kell teremteni az önképzésen alapuló tanulás elismerésének (minősítésének) lehetőségét, és ily módon is ösztönözni kell a rendszeres önképzésre.

9. Az oktatási rendszer fejlesztése, a távlati célok megvalósítása jelentős mértékben függ a pedagógusok munkájától. Ezért megkülönböztetett figyelmet kell fordítani kiválasztásukra, képzésükre és továbbképzésükre, alkotóképességük kibontakoztatására, munkafeltételeik javítására, társadalmi megbecsülésükre.

Emelni kell a pedagógusképzés színvonalát és hatékonyságát. A képzés során tudományosan megalapozott szaktárgyi, pedagógiai, pszichológiai és szakmódszertani, valamint ideológiai felkészítést kell nyújtani. A korszerű ismeretanyag elsajátítása mellett különös gondot kell fordítani a pedagógiai munkához szükséges készségek és képességek kialakítására, fejlesztésére, a leendő pedagógusok önállóságának, kezdeményező-, kísérletező- és alkotókészségének kibontakoztatására. A pedagógusszemélyiség formálása, a hivatástudatra nevelés a képzés egészének feladata. A leendő pedagógusokat hatékonyabban kell felkészíteni az iskolai nevelőmunka feladataira, valamint az iskolán kívüli közművelődési tevékenységre.

A növekvő létszámú korosztályok beáramlása az általános iskola felső tagozatába, majd a középiskolába, illetve a középfokú iskolázás fokozatos kiterjesztése több pedagógust igényel. A képzés tartalmi fejlesztése, korszerűsítése mellett a pedagógusképzés szerkezetét is hozzá kell igazítani a jövő szükségleteihez.

A továbbképzés átfogó rendszerének mielőbbi kialakításával (és ennek keretében a szervezett egyetemi posztgraduális képzés kiépítésével) intézményesen biztosítani kell, hogy a gyakorló pedagógusok lépést tudjanak tartani a pedagógia, a pszichológia és a szaktudományok fejlődésével és meg tudjanak felelni a folyamatos korszerűsítés követelményeinek, az oktatási rendszerben jelentkező speciális feladatoknak. Biztosítani kell személyes érdekeltségüket a továbbképzésben.

A pedagógusok hivatásszeretetének, alkotókészségének kibontakozásához a mainál kedvezőbb feltételeket kell teremteni. Növelni kell a pedagógusok szabadságát a módszerek és – az oktatási és nevelési célok keretei között – az oktatás tartalmának megválasztásában. Lehetővé kell tenni, hogy bekapcsolódjanak a központilag szervezett és irányított nevelési-tantárgyi kísérletekbe, illetve a tudományos munkába. El kell hárítani az alkotókészségeik kibontakozását akadályozó tényezőket. Minden iskolafokozatban csökkenteni kell terhelésüket. Erőiknek a tényleges oktató-nevelő munkára való koncentrálása érdekében fokozatosan be kell vezetni, illetve bővíteni kell az iskolai pedagógiai segéderők alkalmazását.

Növelni kell a pedagóguspálya társadalmi megbecsülését. Az ország anyagi lehetőségeinek függvényében intézkedéseket kell hozni jövedelmi viszonyaik érzékelhető javítására. Javítani kell lakáshoz jutásuk feltételeit. A pedagógusellátottság szempontjából legkedvezőtlenebb helyzetű területeken és helységekben szolgálati lakások biztosításával is kedvezőbb élet- és munkakörülményeket kell teremteni. A pedagógusok nagyobb társadalmi megbecsülésével el kell érni, hogy nőjön a pályára jelentkező férfiak száma és aránya.

Az iskolában végzett pedagógiai munka színvonalát kell a pedagógusok tevékenységének alapvető mércéjévé tenni. A pedagógusok iskolán kívüli társadalmi-közéleti tevékenysége nem mehet oktató-nevelő munkájuk rovására. Az irányító szervek, a tanácsok az eddiginél sokkal körültekintőbben ügyeljenek arra, hogy a pedagógusokkal szemben támasztott ezen követelmények se terhelésüket ne fokozzák, se az iskola normális működését ne zavarják.

10. Javítani kell a közoktatás állami irányításának szakszerűségét és színvonalát, fokozni kell az iskolák önállóságát.

A közoktatás irányításában meg kell szabadulni a túlszabályozó, a pedagógiai munkát is államigazgatási módszerekkel irányító munkastílustól. Olyan irányítási rendszerre van szükség, amely a központilag meghatározott egységes szakmai elveket és minőségi követelményeket következetesen érvényesíti, és ugyanakkor biztosítja a helyi irányító szervek és az egyes oktatási intézmények öntevékenységét. Általános elvként kell érvényesíteni, hogy az oktatási intézmények szakirányítását és felügyeletét minden esetben azon a szinten kell végezni, ahol a szakmai hozzáértés feltételei adottak vagy leginkább megteremthetők. Ha ez a követelmény szükségessé

teszi, központosítani kell olyan jogköröket és irányítási-igazgatási funkciókat, amelyek decentralizálása a várt eredményt nem hozta meg.

Javítani kell a központi és a területi irányítás összhangját. A központi irányítás szervezeteiben erősíteni kell az elvi-koncepcionáló tevékenységet, valamint a végrehajtást szervező és ellenőrző munkát. Az oktatásirányítás a távlati oktatáspolitikai célok megalapozására, a bevezetendő reformoknak, illetve azok egyes elemeinek átfogó és módszeres kipróbálására hozzon létre kísérleti iskolákat. Javítani kell az oktatás, a közművelődés és más ágazatok együttműködését, különösen a szakképzési, felnőttoktatási, valamint át- és továbbképzési feladatok megoldásában. Az irányítás minden szintjén javítani kell az anyagi eszközök felhasználásának tervszerűségét, hatékonyságát, a gazdálkodás színvonalát.

Az oktatásirányítás az iskolai demokrácia fejlesztésével is járuljon hozzá az eredményesebb oktató-nevelő munkához. Az igazgatók adminisztratív, bürokratikus terheinek csökkentésével érdemibbé kell tenni pedagógiai irányító munkájukat, s elsősorban ezt a tevékenységüket kell értékelni az intézményvezetői megbízatások megújításakor. A nevelőtestületek tagjainak nagyobb szerepet, lehetőséget kell adni az iskolavezetés kialakításában és a szakmai kérdések eldöntésében. Erősíteni kell a pedagógiai munkaközösségek szerepét, biztosítani kell működésük feltételeit. Az oktatásirányító szervek az iskolai demokrácia fejlesztésével, a tantestületek szerepének növelésével is járuljanak hozzá a pedagógusok közérzetének javításához.

11. A szocialista társadalomnak érdeke és kötelessége is, hogy a felnövekvő nemzedékek neveléséhez, korszerű és színvonalas képzéséhez a szükséges feltételeket biztosítsa, és a képzés eredményeit megfelelően hasznosítsa.

Az iskola feladatainak bővülése – a tanulók egész napos foglalkoztatásának kiterjesztése, a szabadidő-tevékenység megszervezése, a különleges bánásmódot igénylőkről való kiterjedtebb gondoskodás stb. – és a minőségi fejlesztés egyaránt szükségessé teszi a közoktatás anyagi feltételeinek kiemelt javítását. Az iskolákat alkalmassá kell tenni bővülő, növekvő feladataik ellátására, az ezekhez szükséges, hiányzó tárgyi-technikai feltételeket, létesítményeket (tornaterem, könyvtár, étterem, tanműhely stb.) fokozatosan pótol-

ni kell, illetve az új beruházásokat eleve így kell megtervezni, kivitelezni.

A nyolcvanas években részben demográfiai okokból, részben az emelkedő továbbtanulási arányokból következően a közoktatási intézmények kapacitásának mintegy 20 százalékos bővítése válik szükségessé. Ez az anyagi erőforrások jelentős növelését és hatékonyabb felhasználását egyaránt megköveteli. Az oktatásfejlesztési programokat úgy kell kialakítani, hogy az általános iskola közoktatásunk egészének általános fejlődésén belül kiemelt fejlesztési lehetőséget kapjon.

A nyolcvanas években várható gazdasági feltételek alapján – az új fejlesztések mellett – megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a meglevő oktatási célú állóeszköz-állomány felújítására és korszerűsítésére. Emellett folytatni kell a hatodik ötévesterv-időszakban megkezdett hatékonyságjavító fejlesztéseket, mindenekelőtt az alsó- és középfokú iskolák, valamint a közművelődési intézmények integrált, több célú hasznosításának gyakorlatát. A szakképzésben és a felnőttoktatásban a költségvetési eszközök, a vállalati hozzájárulás és az egyéni teherviselés, illetve érdekeltség szerepét, arányait a mai társadalmi-gazdasági feltételekhez kell igazítani.

Hosszú távú programokat kell kidolgoztatni az óvoda, az általános iskola, a középfokú oktatás, a gyermek- és ifjúságvédelem, az egész napos ellátás és foglalkoztatás, a szabadidő-tevékenység, a tanulóifjúság kulturális és sportolási lehetőségei, a különleges bánásmódot igénylőkről való kiterjedtebb gondoskodás fejlesztésére. A kormányszervek által jóváhagyott programokhoz a népgazdaság középtávú és éves terveiben kell biztosítani a megfelelő anyagi eszközöket.

A tanácsi irányító szervek az elfogadott programok szerint gondoskodjanak a közoktatás feltételrendszerének minél gyorsabb ütemű fejlesztéséről, hogy az oktatásfejlesztési tervek megfelelőképpen illeszkedjenek a településfejlesztési programokhoz. Tegyék lehetővé, hogy a lakosság még a döntések előtt megismerkedhessen a fejlesztési elképzelésekkel és véleményt nyilváníthasson róluk.

III

Az oktatás szerepe és jelentősége a társadalmi és tudományos-technikai haladással párhuzamosan világszerte nő. A szocialista társadalom minden lényeges célja összefügg az oktatással, a neveléssel. Népünk általános és szakmai műveltségének gyarapodása gazdasági előrehaladásunk egyik legfontosabb tényezője és tartaléka. A társadalmi-gazdasági fejlődés üteme, a szocialista tudat és életmód erősödése is egyre inkább függ a nevelés, a képzés és továbbképzés eredményességétől. Ezért az iskola oktató-nevelő munkájának fejlesztése nem csupán oktatáspolitikai, hanem egyben fontos társadalom- és gazdaságpolitikai feladat is.

Oktatási rendszerünk fejlesztése széles körű társadalmi összefogást igényel. El kell érni, hogy társadalmi méretekben az iskola munkáját támogató közszellem alakuljon ki. Ezt mindenekelőtt a különböző szintű pártszervek és a pártszervezetek tekintsék politikai munkájuk fontos elemének, és a társadalmi szervek is vállaljanak ebben az eddiginél nagyobb szerepet. A Központi Bizottság felkéri a szakszervezeteket, a Kommunista Ifjúsági Szövetséget, a Magyar Úttörők Szövetségét, a Hazafias Népfrontot, a Magyar Tudományos Akadémiát, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségét, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatot, valamint a tudományos társaságokat, illetve szervezeteket, tekintsék át a közoktatás fejlesztésével kapcsolatos feladataikat, segítsék az oktató-nevelő munka továbbfejlesztésére irányuló programok kidolgozását és megvalósítását, az iskola, a felnövekvő nemzedékek szocialista nevelése iránti felelősség társadalmi méretekben való megerősítését.

1. A pártszervek és -szervezetek a továbbiakban is tekintsék fontos feladatuknak a közoktatás fejlesztését szolgáló programok végrehajtásának segítését. Szervezzék az ifjúság neveléséért felelős szervek és intézmények hatékony együttműködését, mozgósítsák a társadalmi erőket az oktatáspolitikai célok megvalósítására.

A területi pártbizottságok fordítsanak nagyobb figyelmet az ifjúság nevelésének feltételeire, a pedagógusok helyzetére, rendszeresen tájékoztassák a nevelőtestületeket az időszerű társadalmi, gazdasági, ideológiai kérdésekről. A pártszervek politikai eszközökkel

járuljanak hozzá az eredményes és színvonalas oktató-nevelő munkához nélkülözhetetlen nyugodt, kiegyensúlyozott légkör és munkafeltételek biztosításához. Az iskolai (pedagógus-) pártbizottságok és a pedagógus-pártszervezetek legyenek következetes képviselői az oktató-nevelő munka minőségi javításának, színvonalas emelésének, az iskolai demokrácia fejlesztésének.

2. A közoktatás állami irányításának a következő években mindenekelőtt a folyamatban levő tartalmi reform eredményes végigvitelét, illetve az ehhez szükséges feltételeket kell bizosítania. Az új nevelési-oktatási tervek bevezetése az iskolarendszer minden szintjén és valamennyi iskolatípusban az oktató-nevelő munka társadalmi hatékonyságának növelését, színvonalának emelkedését eredményezze. Az új tantervi programok sikeres bevezetésével meg kell szilárdítani az iskola belső életét, növelni az oktatásirányítás tekintélyét.

3. A Központi Bizottság felkéri a kormányt, hogy 1983 végéig a népgazdaság távlati tervével összhangban dolgozza ki és hagyja jóvá a közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programját.

4. A közoktatás és a felsőoktatás távlati fejlesztési programjának kialakításával párhuzamosan elő kell készíteni egy új oktatási törvény kidolgozását. Az új oktatási törvényt – széles körű társadalmi vita után – 1984-ben az országgyűlés elé kell terjeszteni.

A felsőszintű jogszabályok módosítása alapján jelentős mértékben csökkenteni kell az oktatási intézmények működésére vonatkozó jogszabályok számát, lényegesen egyszerűbbé kell tenni az érvényben maradó jogszabályokat, meg kell szüntetni a közoktatás területén tapasztalható túlszabályozottságot.

5. A közoktatás irányítását az államigazgatási rendszerek korszerűsítésének folyamatában tovább kell fejleszteni. Csökkenteni kell az irányítás bürokratikus vonásait, biztosítani kell a központi fejlesztési elvek és követelmények egységesebb érvényesítését, továbbá az igazgatás minden szintjén a szükséges szakszerűséget.

6. A kormány dolgoztassa ki és 1983-ban tűzze napirendre azokat az intézkedéseket, amelyekkel növelni lehet a pedagóguspálya társadalmi megbecsülését, anyagi és erkölcsi elismerését.

7. A sajtó, a rádió és a televízió, valamint a tömegkommunikáció más intézményei az eddiginél körültekintőbben és felelősségtel-

jesebben foglalkozzanak az ifjúság nevelésével és az iskola munkájával. Segítsék elő a fejlesztés elveinek megismertetését és elfogadtatását a legszélesebb közvéleményben. Sajátos eszközeikkel járuljanak hozzá, hogy az iskolai munka eredményeiről, gondjairól valósághű kép alakuljon ki a társadalomban, és az iskolát, a pedagógusok munkáját a társadalmi támogatás légköre vegye körül.

A fejlesztési program reális, folyamatos, a kor követelményeinek megfelelő változásokat tesz lehetővé

KÖPECZI BÉLA MŰVELŐDÉSI MINISZTER ORSZÁGGYŰLÉSI BESZÉDE, ELHANGZOTT 1984 ÁPRILIS 12-ÉN

Az új társadalom építésének történetében első alkalommal kerül sor arra, hogy az ország legfőbb népképviseleti szerve a teljes oktatási rendszer helyzetét és fejlesztési feladatait megvitatja. Ez egyszerre bizonyítja a tárgy jelentőségét és a társadalom érdeklődését.

A világ sok országában vezetnek be vagy készítenek elő oktatási reformot. Ennek okát a tudományos-technikai haladásban és a gazdasági-társadalmi változásokban kell keresnünk, amelyek átalakítják az általános műveltség és a szakképzés tartalmát, és új igényeket támasztanak az egész oktatási rendszer működésével, az iskola és a társadalom közötti kapcsolatok jellegével szemben. A fejlett országokban az oktatás a fiatal nemzedék hosszan tartó létformájává vált, s a társadalom az iskolára egyre több feladatot hárít, nemcsak az ismeretek, hanem az eszmék és értékek átadásában, a szokás- és normarendszer, az életvitel kialakításában is.

A fejlesztés szükségessége jelentkezik a szocialista országok oktatásában is, annál is inkább, mert a társadalom átalakítása magát a kultúrát az új építésének integráns részeként fogja fel, és annak fő felkészítő és embernevelő intézményét, az iskolát a jövő fundamentumának tekinti. Az állandó megújulás igényét jelzi, hogy nemrégen adták közre a Szovjetunióban azt a tervezetet, amely az iskolai munka átfogó fejlesztését, a műveltségi anyag korszerűsítését, az iskola és a munka világa közötti megváltozott kapcsolatokat, a nevelési célok hatásosabb érvényesítését szorgalmazza.

TÖRTÉNELMI VÁLTOZÁSOK

Hazánkban 1945-ben az általános iskola bevezetésével és 1948-ban az iskolák államosításával történelmi változás ment végbe az oktatás szerkezetében és tartalmában. 1961-ben oktatási reformot dolgoztunk ki, amelynek egyes céljai nem bizonyultak megvalósíthatóknak, de amely jelentős változást hozott a szemlélet megújítása és a középfokú oktatás kiterjesztése szempontjából. 1972-ben az állami oktatás helyzetéről és feladatairól hoztunk határozatot, amely a tartalmi korszerűsítés irányának kijelölésében ma is érvényes.

A szocialista Magyarország oktatása tartalmában a tudományos világnézetet tette magáévá, korszerű természet- és társadalomtudományos, illetve művészeti ismereteket igyekezett terjeszteni, és a humanista eszmék és értékek alapján törekedett végezni nevelőmunkáját. Ezt a múlthoz képest radikális tartalmi újítást nagyra kell becsülnünk, még ha érvényesítése hibákat és ellentmondásokat is hozott magával.

Rendszerünk demokratikus jellegéből kifolyólag az oktatásban érvényesült a társadalmi igazságosság azzal, hogy a munkások és a parasztok s azok gyermekei előtt minden fokon nyitva vannak az oktatási intézmények kapui, noha a teljesebb esélyegyenlőségért még nagyon sokat kell tenni. Ma Magyarországon a felsőoktatásban a nappali tagozaton – szakmák szerint persze nem egyenlő megosztásban – a hallgatók csaknem 40 százaléka fizikai dolgozók gyermeke.

Az oktatás forradalmi átalakulásának eredményeképpen emelkedett népünk kulturális színvonala. Huszonöt évvel ezelőtt a 35 évesnél fiatalabbaknak csak 54,6 százaléka végezte el az általános iskola nyolc osztályát, ma 94,7 százaléka; 13,5 százaléka a középiskolát, ma 36,7 százaléka. 4,1 százaléka szerzett felsőfokú diplomát, ma 10,2 százaléka. Ez nem egyszerűen mennyiségi eredmény, hanem minőségi is, hiszen az iskolai végzettség szintje alapvetően meghatározza a közösség minden irányú kulturális érdeklődését.

A társadalom átalakulásának és ezen belül az oktatás – és főleg a felsőoktatás – fejlődésének köszönhetjük, hogy kialakult egy új, mintegy félmillió diplomásból és más, az irányításban részt vevő értelmiségiből álló réteg, amelynek többsége a fizikai dolgozókkal és alkalmazottakkal együtt sikeresen oldja meg az ország előtt álló gazdasági-társadalmi, tudományos és kulturális feladatokat.

Gazdaságunk fejlődése intenzív szakaszba lépett, a külgazdasági kapcsolatok jelentősége megnőtt, és a nemzetközi verseny új feladatok elé állít bennünket. A társadalom struktúrája s ezzel együtt a társadalmi osztályok és rétegek helyzete megváltozott. A demokrácia továbbfejlesztése sürgető igényként jelentkezik; megszűntek régi közösségek, újak kezdenek kialakulni, módosultak az emberi kapcsolatok és az életvitel formái. A korszerűsítés feladatainak meghatározásakor mindezt tekintetbe kell vennünk, mint ahogy azt is, hogy az oktatás és a nevelés ma mennyire tudja szolgálni – vagy éppen befolyásolni – a nagy gazdasági-társadalmi szükségleteket és aspirációkat.

Azt tapasztaljuk, hogy az iskolákból kilépő fiatalok jelentős részének gyenge az anyanyelvi kultúrája, szóbeli és írásbeli kifejezőkészsége, kevesen ismernek alaposabban idegen nyelveket, sok tárgyban alacsony a tudásszint, és nem kielégítő az önálló ismeretszerzés igénye és készsége. A szakképzés nem nyújt elég széles ismeretalapot ahhoz, hogy a munkába lépő fiatalok megfelelően tudjanak alkalmazkodni a változó feladatokhoz. A nevelés nem kielégítő hatékonyságát bizonyítja, hogy a fiatalok egy része nem tud eligazodni a kor bonyolult társadalmi-politikai viszonyaiban, személyiségük fejlesztésében nem érvényesül kellőképpen a tudatosság; világnézetük, magatartásuk, életmódjuk alakításában háttérbe szorulnak olyan humanista értékek, mint a munka, az önként vállalt fegyelem, a felelősséggel párosuló szabadság, a közösség megbecsülése és az érte való szolgálat.

Helytelen volna mindezért egyedül az iskolát felelőssé tenni, hiszen felelős a család, a felnőtt közösség és felelősek azok a tömegkommunikációs és közművelődési intézmények, amelyek maguk is részt vesznek a fiatalok művelésében, közösségi életük alakításában, az emberi példák felmutatásában. Csak a különböző társadalmi és kulturális tényezők együttes tevékenységének eredményeképpen számíthatunk arra, hogy a felnövekvő nemzedék meg tud felelni a jelen és a jövő várakozásainak műveltség, szakmai tudás, emberi-erkölcsi magatartás szempontjából. Természetesen nem tagadhatjuk, hogy az iskolának a felkészítésben mindezek között kitüntetett szerepe van.

Az iskolai munka gyengeségeit magyarázzák azok az elégtelen anyagi feltételek is, amelyek között az oktatás folyik. Az állandósuló tanteremhiány, a zsúfoltság, a felszerelés elmaradottsága gátolja a minőségi fejlesztést. Akadályozzák a feladatok megfelelő teljesítését a kedvezőtlen személyi feltételek is. Ma hazánkban 165 000 pedagógus működik a közoktatásban, ezen belül több mint 10 000 képesítés nélküli. Tegyük hozzá: pedagógusaink 80 százaléka nő, akik közül sokan családanyák, s külön gondot okoz megfelelő szintű és gyakori helyettesítésük. Az alacsony jövedelem, az adminisztratív túlterhelés, a nem megfelelő társadalmi megbecsülés sokakat arra indított, hogy elhagyják a pályát.

Az oktatás irányításában sok az esetlegesség és az ellentmondás. Későn kezdtük megteremteni a demográfiai hullám fogadásának anyagi és személyi feltételeit. Noha 1978-tól kezdve új, korszerűbb tanterveket és tankönyveket vezettünk be, egy részüknél nem érvényesült a megfelelő pedagógiai kontroll. Jelentős vívmány volt ugyan az ötnapos tanítási hét bevezetése, de az új tantervek kidolgozásakor ezt a tényezőt nem vettük figyelembe, és ezért egyes iskolatípusokban nagy a túlterhelés.

A bürokratikus kötöttsegek miatt nem érvényesül a pedagógus, a nevelőtestületek önállósága és felelőssége, a vezetők kiválasztásában háttérbe szorulnak a minőségi szempontok. Az iskolák, a közművelődési intézmények és a társadalmi szervezetek között nem alakult ki megfelelő együttműködés és munkamegosztás.

Itt kell megemlítenem, hogy a közoktatás e gondjainak feltárásában és ezzel a közoktatás fejlesztésének koncepcionális előkészítésében nagy segítséget kaptunk a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság felméréseiből és ajánlásaiból.

A felsőoktatásban az elhatározott tartalmi és szervezeti változások nehezen törnek utat maguknak, szemben találják magukat a konzervativizmussal vagy olyan radikalizmussal, amely nem veszi tekintetbe a reális feltételeket. Egyetemeink életében nem érvényesülnek kellően az értékszempontok, háttérbe szorulnak a nevelési követelmények, nem eléggé szorosak a kapcsolatok a külső világgal, a gyakorlattal. Nem történt meg időben egyes egyetemek rekonstrukciója, nem épültek fel a szükséges diákszociális létesítmények, mostoha a könyv-, gép- és műszerellátás.

A közoktatás és a felsőoktatás további korszerűsítését tehát részben az új társadalmi feladatok s részben az iskolarendszeren belüli ellentmondások és gyengeségek teszik szükségessé. Irányait a politikai fórumok 1981-ben és 1982-ben határozták meg, és ezen útmutatások alapján indult meg a fejlesztési programok kidolgozása, amelyeket széles körű szakmai-társadalmi vitára bocsátottunk, és amelyeknek téziseit a Tisztelt Országgyűlés megismerhette. Nem szándékom ezek megismétlése, mindössze néhány, a közvélemény érdeklődésére is számot tartó kérdést szeretnék kiemelni.

1. A tudományos-technikai haladás és a gazdasági-társadalmi fejlődés nálunk is megköveteli, hogy az oktatás tartalmát továbbfejlesszük, illetve módosítsuk. Ennek értelmében arra törekszünk, hogy

– az általános műveltség szerepét az egész oktatási rendszeren belül egyetemlegesen növeljük;

– széles alapú, több foglalkozási ágban is használható szakmai ismereteket, úgynevezett alapképzést adjunk;

– a nivelláló jellegű oktató-nevelő munka helyett az egyéni adottságok és képességek differenciált fejlesztését, a különböző jellegű tehetségek felkarolását segítsük;

– módosítsuk az oktató-nevelő intézmények egyoldalúan intellektuális irányultságát, s nagyobb jelentőséget tulajdonítsunk az egyéb készségek fejlesztésének;

– a specializációt jobban kössük a termelő-gazdálkodó szervezetek munkájához és a gyorsan változó konkrét munkaköri követelményekhez;

– nagyobb teret adjunk a testnevelésnek;

– növeljük a közösségi-kulturális élet intézményen belüli lehetőségeit;

– s végül mindezzel megalapozzuk a szocialista nevelő iskolát, amely sokoldalúan járul hozzá a személyiség formálásához.

A közeljövő feladata, hogy ezeknek az elveknek megfelelően elvégezzük az 1978 óta bevezetett tantervek és tankönyvek korrekcióját, csökkentve a tanulók felesleges túlterhelését. Ugyanakkor gondoskodnunk kell arról, hogy a következő években – a tudományos kutatás és az iskolai kísérletek segítségével – olyan ismeretanyagot

munkáljunk ki, amely megfelel az ezredfordulóra várható, akkor korszerű műveltségi, szakképzettségi és nevelési követelményeknek.

2. A fejlesztésben elsőbbséget az általános iskolának kell biztosítanunk, nemcsak azért, mert ez adja a mindenki számára kötelező és elérhető alapműveltséget, hanem azért is, mert munkájának javítása nélkül a közép- és felsőfokú oktatás fejlesztése nem lehetséges. Ezért van szükség arra, hogy az általános iskola tárgyi és személyi feltételeit teljesebb körű és minőségileg magasabb színvonalon teremtsük meg. Az általános iskolán belül arra kell törekednünk, hogy az az életkori sajátosságoknak megfelelőbben tagozódjék. A felső osztályokban a törzsanyag mellett meg kell szerveznünk a fakultatív tárgyak tanítását az egyéni képességek fejlesztése és a pályaorientáció javítása érdekében.

3. A szakmai-társadalmi viták tapasztalatai alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a középfokon magát a kialakult szerkezetet belátható ideig nem szükséges alapvetően átalakítani, de egyes iskolatípusokon belül lényeges változtatásokat kell végrehajtanunk.

A gimnáziumot képessé kell tennünk mind a felsőoktatásra való jobb felkészítésre, mind pedig arra, hogy a tovább nem tanuló fiatalok számára megfelelő lehetőséget adjon a munkamegosztásba való bekapcsolódásra.

A szakközépiskolát alkalmassá kell tenni a széles alapú szakmai képzésre, de a felsőfokú továbbtanulást ösztönző felkészítő tevékenységre is. Ehhez alapvető érdekek fűződnek, hiszen a fizikai dolgozók gyermekeinek többsége szakközépiskolában tanul. A társadalmi mobilitás érdekében is biztosítani kell, hogy ez az iskolatípus a továbbtanulást az eddiginél hatékonyabban segítse. Ezt szolgálja a közismereti tárgyak oktatásának bővítése is a szakközépiskola első két osztályában.

Úgy véljük, hogy a középfokú oktatásnak szerepet kell vállalnia a gazdaság technikusszükségletének kielégítésében is. Ennek megfelelően a következő években a szakközépiskola keretei között megvalósul a nappali tagozatú és az esti és levelező technikusképzés.

A szakmunkásképző iskolát közelíteni szeretnénk a szakközépis-

kolához, az elméletigényes szakmákat az utóbbi keretei között kívánjuk elhelyezni.

4. Külön kívánok szólni az iskolai szakképzés és a gazdaság együttműködésének fejlesztéséről. Ismeretes, hogy a hatvanas években a hároméves szakmunkásképző iskolákat a középfokú oktatás rendszerébe illesztettük. Ezáltal is emelni kívántuk az oktatás színvonalát. E- képzési forma keretei között azonban a szakmai gyakorlat oktatása szempontjából jelentős feladat hárul az üzemekre, amelyek a szakmunkástanulók mintegy 80 százalékának gyakorlati oktatását végzik. Egyre sürgetőbben jelentkezik az az igény, hogy a nagyvállalatok jobban kapcsolódjanak be a gyakorlati képzés szervezésébe és irányításába. A múlt években a Ganz-MÁVAG Mozdony-, Vagon- és Gépgyárban, a Magyar Hajó- és Darugyárban indultak kísérletek, amelyek igazolják annak a törekvésnek a helyességét, hogy a szakmunkásképző iskola az első két évben a közismereti oktatást és a szakmai alapképzést végezze, a befejező szakaszban a gyakorlati képzés a vállalatok hatáskörébe kerüljön. Javasoljuk, hogy a nagyvállalatok – ott, ahol erre a feltételek megvannak – maguk is létesítsenek szakmunkásképző iskolát.

Szándékunk az is, hogy a szakközépiskola és a gimnázium gyakorlati képzése jobban kapcsolódjék a munkahelyekhez, a technikusképzés utolsó évében az oktatás a vállalatoknál folyjék.

A tapasztalat azt mutatja, hogy magában az állami oktatási rendszerben a konkrét munkakörökre való képzés nem valósítható meg. Az iskola akkor járulhat hozzá valóban korszerű módon a gazdaság fejlesztéséhez, ha a fiatalokat képessé teszi arra, hogy megfelelő általános műveltség és széles körű szakmai képzettség birtokában az új feltételekhez alkalmazkodjanak szakmaváltás, átképzés vagy továbbképzés formájában. A gyakorlati képzést viszont eredményesebben lehet végezni az üzemekben. Ez a munkamegosztás természetesen szorosabb együttműködést kíván meg az iskolák és a gazdasági egységek között, s ennek tartalmi-módszertani, anyagi és személyi feltételeit közösen kell kidolgoznunk és biztosítanunk.

5. A fejlesztési program megvalósításának kulcskérdése, hogy lesz-e elegendő számú és megfelelően felkészült pedagógus. A pedagóguskiválasztás és -ellátás szempontjából alapvető az élet- és munkakörülmények megjavítása, a javuló anyagi és erkölcsi elismerés. A pedagógusi pályát ki kell emelnünk a legkevésbé javadal-

mazott értelmiségi foglalkozás kategóriájából. Ez a legfontosabb feltétele annak, hogy megszüntethető legyen a képesítés nélküliek foglalkoztatása, s hogy az évtized végén a megnövekedett létszámú korosztályok iskoláztatásának gondjait meg tudjuk oldani.

A kormány figyelemmel kíséri a pedagógusok élet- és munkakörülményeinek alakulását, és a társadalom teherbíró képességét mérlegelve napirenden tartja a közoktatásban dolgozó pedagógusok anyagi helyzetének javítását. Foglalkozik az erkölcsi megbecsülés jobb érvényesítésével, s nemcsak az egyéni, hanem a kollektív, nevelőtestületi elismerést is szorgalmazza. Napirendre tűzi a kis településeken dolgozó kezdő pedagógusok lakáshelyzetének, továbbá az idős pedagógusok otthonai bővítésének kérdését is.

Az iskolák pedagógusellátásának javítása érdekében növeljük a pedagógusképző intézmények hallgatóinak létszámát. A felkészítés javítása érdekében korszerűsíteni kívánjuk a pedagógusképzést, lényegesen annak tartalmát és a gyakorlati tevékenységre való módszertani felkészítést. Gondoskodni kívánunk arról is, hogy a pedagógusok rendszeres továbbképzésben részesülhessenek, s ezt megfelelő ösztönzőkkel támogassuk.

6. A demográfiai hullám továbbra is indokolja az általános iskolai tanteremépítés folytatását, ugyanakkor szükségessé teszi, hogy a középfokon is felkészüljünk a mostaninál mintegy 150 000-rel több tanuló fogadására. A nagyobb létszámú korosztályok 1988-tól érik el a középfokú intézményeket. Ez a középiskolai hálózat jelentős bővítését, mintegy 3500 tanterem építését követeli meg. Az állam a most folyó ötéves tervben is jelentős erőfeszítéseket tett a tanteremhiány enyhítésére, főként az általános iskolában. Ehhez igen nagy támogatást nyújtottak az üzemek, termelőszövetkezetek és más intézmények is. A kormány továbbra is kiemelt programként kezeli az iskolai hálózat fejlesztését, s a jövőben is számít a társadalom sokoldalú segítségére.

7. Célunk az iskolák önállóságának erősítése, belső tartalmi-pedagógiai munkájuk fejlesztése, az iskolai közösségek erősítése. Meggyőződésünk, hogy a nevelőtestületeknek nagyobb szabadságot kell kapniuk a helyi sajátosságokat figyelembe vevő kiegészítő tananyag kiválasztásában, a pedagógiai módszerek alkalmazásában, öntevékenységük kibontakoztatásában. Titkos szavazással véleménynyilvánítási jogot biztosítunk számukra az igazgatók megbí-

zatásakor. Az iskola és a helyi társadalmi szervezetek kapcsolatainak fejlesztése érdekében iskolatanácsokat hozunk létre.

Ami az oktatás irányítását illeti, nélkülözhetetlen a központi és területi irányítás szakszerűségének megjavítása, a nevelőtestületek és a pedagógusok mostaninál jóval önállóbb tevékenységének szakmai támogatása és megbecsülése. Ennek egyik eszközeként hozzuk létre a megyei pedagógiai intézeteket, amelyek alapvető feladata az iskolák szakmai-módszertani segítése, a szakfelügyelők munkájának összefogása, a helyi kísérletek irányítása, a pedagógus-továbbképzés megszervezése a felsőoktatási intézmények segítségével. Az intézetek tevékenységének irányítását a Művelődési Minisztérium és a megyei tanácsok együttesen végzik, közvetlen felügyeletüket a megyei tanácsok illetékes osztályai látják el.

8. A felsőoktatásban fő feladatunknak tartjuk az oktatás tartalmi struktúrájának átalakítását és színvonalának emelését. Célunk olyan szakemberek képzése, akik mint értelmiségiek, el is tudják látni irányítói, kultúrát alkotó és közvetítő, közvélemény-alakító funkcióikat. Szükség van tehát a felsőoktatáson belül is több lehetőséget teremteni a társadalom- és a természettudományi ismeretek oktatására és elsajátítására az általános és a szakmai tantárgyak keretében egyaránt. A hallgatóknak a közművelődési és közösségi tevékenységekben való aktív részvétele nemcsak a személyiséget formálja, de lehetővé teszi az értelmiség kultúraközvetítő közéleti szerepének gyakorlását is. Nem szabad elhanyagolni a felsőoktatásban sem a testnevelést és a sportot, s nem pusztán egészségügyi, hanem a közösségi nevelés szempontjából sem.

A szakképzésben, a felsőoktatásban is előtérbe kívánjuk állítani az alapozó képzést, amely szélesebb tájékozódást tesz lehetővé, több szakmában felhasználható tudást ad, s amelyre a szűkebb szakosodás is épülhet. Az ismeretek felújítása és az újak elsajátítása, az át- és továbbképzés szempontjából meg kell szervezni az egyetemi tanulmányok után az úgynevezett posztgraduális tanulmányi rendszert.

Sokoldalú felsőfokú képzést szorgalmazunk, amely nemcsak ismereteket ad, hanem világnézetet, magatartást és életmódot is formál, embert alakít a leghaladóbb eszmerendszer alapján, a szocialista szellemiség jegyében.

9. A tudomány fejlődésének tendenciáit tekintetbe véve és a tár-

sadalmi szükségletekhez alkalmazkodva rugalmasabbá kívánjuk tenni a felsőoktatási intézményrendszert. Adott szakmákban lépcsőket és szinteket állapítunk meg, hogy ily módon lehetőség nyíljék két vagy három esztendő után befejezett tanulmányokkal elhagyni az egyetemet, és egy idő múlva, gyakorlati munka után, akár újrakezdeni a tanulmányokat. Javasoljuk, hogy a hallgatók szabadabban választhassák meg tárgyaikat, és akik kívánják, különböző jellegű intézményekben párhuzamosan folytathassák tanulmányaikat. Ugyanakkor biztosítani szeretnénk, hogy a hallgatóknak több idejük legyen az önképzésre. Mindez megkívánja a felsőoktatási intézmények szorosabb együttműködését és jobb munkamegosztását is.

10. A magas színvonalú felsőoktatás nem lehet meg magas színvonalú kutatás nélkül. Az egyetemek a saját keretükön belül folyó kutatással hozzájárulhatnak a tudományos utánpótlás neveléséhez, sokat tehetnek az alap- és a szakmaközi kutatások fejlesztéséért, de módjuk van arra is, hogy részt vegyenek a gyakorlat által kívánt kutatómunkában. Ennek érdekében javítanunk kell a felsőoktatási kutatások anyagi bázisát, technikai és szervezeti feltételeit.

11. Fejlesztenünk kell a felsőoktatáson belül a demokratikus testületi formákat és mechanizmusokat, s ezek keretén belül biztosítanunk kell, hogy az oktatók és a hallgatók széleskörűen és kompetens módon nyilváníthassák véleményüket és érvényesíthessék érdekeiket. Növelni akarjuk az intézmények önállóságát és megszüntetni ennek bürokratikus akadályait.

A minőségi fejlesztés megkívánja, hogy az oktatók és az intézményi vezetők kiválasztásában a belső vélemények mellett kikérjük a külső szakmai, tudományos körök állásfoglalását is. Általában is szorosabbá kívánjuk tenni a kapcsolatokat a felsőoktatás és a külső világ között oly módon, hogy a tudományos intézetek munkatársai és a gyakorlat szakemberei vegyenek részt az oktatómunkában, és képviseltessék magukat az intézmények testületi szerveiben is.

12. A felsőoktatás fejlesztésének egyik vitakérdése, hogy vajon nem kellene-e növelni a hallgatók számát. Az értelmiség arányát tekintve hazánk az országok sorrendjében a közepesen fejlettek között foglal helyet. A hallgatói létszám megállapításában ezt tekintetbe kell venni, s vannak olyan szakágak, ahol a szükségletek megkívánhatják a felveendők számának növelését. Általában azonban

helyesnek tartjuk a felvételi létszámok meghatározását, mert ilyen módon el tudjuk kerülni az egyetemi-főiskolai tanulmányok során alkalmazandó tömeges eltanácsolást vagy az értelmiségi munkanélküliséget, ami társadalmilag pazarlást, egyénileg sok tragédiát okoz.

13. A szakmai-társadalmi vitákban sok helyütt kérdezték, vajon a felsőoktatási fejlesztési program megvalósításának megvannak-e az anyagi feltételei. A következő ötéves tervben folytatódnak a megkezdett egyetemi rekonstrukciók, új diákszociális létesítményeket építünk, és javítunk az egyetemek és főiskolák műszer- és gépellátásán. Ennél jelentősebb fejlesztésre csak az 1990 utáni időszakban kerülhet sor.l A tartalmi korszerűsítést a meglevő keretek között is el kell kezdenünk, hogy megalapozhassuk a későbbi fejlődést. Egyébként a szakági és intézményi fejlesztési koncepciók még csak most alakulnak ki, végrehajtásukra a következő esztendőktől fokozatosan kerül sor.

REÁLIS, FOLYAMATOS FEJLESZTÉS KELL

Az utóbbi időben sok szó esik a minőségi tényezők jelentőségéről a szocialista társadalom gazdasági, politikai, kulturális fejlődésében. E tényezők fő érvényesítője maga az ember, akinek felkészültsége, akarata, munkája a haladás igazi mozgatója. Fejlesztési programunk alapgondolata, hogy „különb és tanultabb emberfajtát" neveljünk, aki biztosítani tudja társadalmunk megújulási és kezdeményező képességét, s egyben alkalmazkodását az állandóan változó és növekvő követelményekhez.

Eötvös József a népiskolai törvényjavaslatról szólva 1868-ban ezt mondta: „A népoktatás célszerű rendezése, amely a közműveltségnek feltétele, egyszersmind feltétele az államjólét kifejlődésének is." A legnagyobb magyar oktatáspolitikus a polgári liberalizmus szellemében, de annak némileg ellentmondva fogalmazta meg ezt a követelményt, amelyet ma is magunkénak tekintünk. Ma az állam, de tegyük hozzá, a társadalom és az egyes ember „jóléte és kifejlődése" még inkább függ az oktatástól, mint száz esztendővel ezelőtt. Megnőtt a tudomány és a technika szerepe, egyre nagyobb jelentőségű a „bonyolult" és ezen belül a szellemi munka, egyre szüksége-

sebb a magasabb szintű általános műveltség, a széles körű szakmai tudás, a válságos világban eligazodni tudó világnézet és értékrendszer.

Úgy vélem, hogy a közoktatás és a felsőoktatás fejlesztésének előterjesztett programja olyan reális, folyamatos, a kor kívánalmainak megfelelő változtatásokat tesz lehetővé, amelyek a következő másfél évtizedben szolgálni tudják a tartalmi, szervezeti, irányítási korszerűsítést, és megfelelő gazdasági feltételek biztosítása esetén elő tudják készíteni a későbbi, még nagyobb arányú minőségi fejlődést.

A Minisztertanács megbízásából kérem a Tisztelt Országgyűlést, vitassa meg a benyújtott tézíseket, erősítse meg a fejlesztés fő irányait és segítse, hogy társadalmunk erkölcsi és anyagi támogatásával járuljon hozzá e programok megvalósításához, amelyek hitünk szerint az oktatás sajátos eszközeivel az egyén, a nemzet, a szocializmus javát fogják szolgálni.

A közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programja

A MINISZTERTANACS 1984 MAJUS 10-I ULESEN
JÓVÁHAGYOTT PROGRAM

A TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FEJLŐDÉS ÉS AZ OKTATÁS

1. A hazai társadalmi-gazdasági fejlődés új módon veti fel az oktatási rendszer feladatait. Egyre fontosabb, hogy a nevelés-oktatás eredményesebben segítse a gazdasági, a társadalmi és a kulturális fejlődést. Erre azonban csak akkor lesz képes, ha megújítja tartalmát és módszereit, fejleszti szervezetét, s rendelkezik a szükséges személyi és gazdasági feltételekkel.

2. Társadalmi viszonyaink fejlettebbé s egyszersmind bonyolultabbá váltak. Előrelépést csak a szocialista demokrácia további kibontakozása útján érhetünk el. E folyamatban fontos szerep hárul az oktatási rendszerre: a fiatalokat olyan felnőttekké kell nevelni, akik képesek a társadalmi demokratizmus követelményeinek megfelelő tudatos, politikailag elkötelezett életvitelre, önmaguk és környezetük alakítására. Mindez megkívánja, hogy az iskola a mainál eredményesebben tegyen eleget az ifjúság megváltozott élethelyzetéből, a hosszabb ideig tartó diák életformából szükségszerűen adódó sajátos szociális és pedagógiai feladatoknak. A nevelő tevékenységének jobban kell igazodnia az élet ellentmondásos valóságához, a gyermekek és a fiatalok fejlettségéhez, igényeihez, s gazdagítania kell a közösségben a tanulás, illetőleg a munka során szerzett tapasztalatokat. A nevelés hatékonysága érdekében erősíteni kell az együttműködést a felnövekvő nemzedék nevelésében részt vevő intézményekkel, különösen a családdal, a gyermek- és ifjúsági szervezetekkel, a közművelődés intézményeivel és a fiatalok képzésében közreműködő munkahelyekkel.

3. Az oktatási rendszer és a gazdaság kölcsönhatásának megítélésében fokozottabban szem előtt kell tartanunk, hogy a nemzetközi piacon való helytállás népgazdaságunktól a változó feltételekhez rugalmasabb s gyorsan alkalmazkodó termelési rendszer kialakítását sürgeti. Mindez arra készteti az oktatást, hogy a termelés és munkavégzés technikai feltételeinek, a világgazdasági környezet kihívásának megfelelően szilárd, sokoldalú, különféle irányokban könnyen továbbfejleszthető tudás, képességek, illetőleg munkakészség kialakítására törekedjék.

4. Gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésünk egyaránt azt igényli, hogy minél több kiemelkedő alkotóerejű fiatalt neveljünk. Ennek érdekében fokozottabban kell segíteni – valamennyi iskolafokon a tehetségfeltárás és a tehetséggondozás, valamint a sokoldalú képességfejlesztés általános pedagógiai követelményeinek érvényesítése révén – a diákok sajátos képességeinek fejlesztését. Tekintetbe kell venni azt is, hogy a kiemelkedő egyéni és csoportos teljesítmény csak akkor lehet társadalmilag hasznos, ha egyszersmind a tág befogadó közegnek a kimüveléséről is gondoskodunk, hogy képes legyen a hazai s a külföldi fejlődés vívmányainak alkalmazására. E célkitűzés széles körű megvalósításában alapvető feladat hárul a minőségi követelményeket érvényesíteni akaró és tudó pedagógusokra, a jól felkészült értelmiségi szakemberekre.

5. A köznevelés egész rendszerének hatékonyabban kell közreműködnie abban is, hogy a családi és a lakóhelyi környezet csak lassan csökkenthető (anyagi és kulturális) különbségei ne határozhassák meg sorsszerűen a gyermekek és a fiatalok életét, jövőjét. E feladat az óvodai hálózat fejlesztésével, az iskolázási lehetőségek kiterjesztésével, a középiskolai oktatás fokozatos általánossá tételével és a felsőoktatás nyitottságának további növelésével teljesíthető.

Kívánatos, hogy az esélykülönbségeket mérsékelő szociálpolitikai támogatási rendszer és a pedagógiai segítés különböző formái jobban igazodjanak a társadalmi eredetű kulturális különbségekhez, s a hátrányok enyhítése az iskolarendszer minden szintjén a pedagógiai folyamat szerves része legyen. Megkülönböztetett gondoskodást kíván a veszélyeztetett, továbbá a fogyatékos gyermekek és fiatalok nevelése.

6. Az oktatás korszerűsítését össze kell hangolni a településfej-

lesztési politikával. Az intézményhálózat továbbfejlesztése során figyelembe kell venni az iskolás korú népesség területi elhelyezkedésének változásait, és el kell kerülni – különösen az általános iskolák esetében – az intézmények ésszerűtlen koncentrációját, a kistelepülések kulturális elszegényítését, illetve a felsőoktatási intézmények túlzott szétaprózottságát.

7. A települések közművelődési intézményi ellátottságát figyelembe véve, erősíteni kell az iskolák közművelődési funkcióit, különös tekintettel az általános iskoláknak a művelődési alapellátásban betöltött meghatározó szerepére. Törekedni kell arra, hogy az elmúlt évek során kialakult új típusú művelődési intézmények (általános művelődési központok, illetve nevelési központok) tevékenységének továbbfejlesztésével is segítsük a közoktatásnak és a közművelődési funkciójára, illetve a kölcsönhatást az általános tását.

Az iskola és a közművelődés kapcsolatát ne szűkítsük az iskola közművelődési funckiójára, illetve a kölcsönhatást az általános művelődési és nevelési központokra. A közművelődés hagyományos és új intézményei (könyvtár, televízió stb.) alakítsanak ki megfelelő együttműködést az iskolával.

8. A felsőoktatás oktatási-nevelési tapasztalatai, az elmúlt évtizedekben felhalmozódott kisebb-nagyobb feszültségek feloldása, a növekvő követelmények, ezzel együtt a felsőoktatás új tartalommal telítődő funkciói a magyar felsőoktatás átfogó, folyamatos és tervszerű fejlesztését követelik meg. E feladatot – szakágak és intézménytípusok szerint is megkülönböztetve – a legfontosabb tennivalók sorrendjében kell megoldani.

9. Mind a közoktatási, mind a felsőoktatási intézmények anyagi és személyi gondokkal küzdenek. A tanteremhiány az általános iskolákban váltakozó tanításhoz, nagy létszámú tanulócsoportokhoz, a közép- és felsőfokú oktatásban is nemegyszer zsúfoltsághoz vezet. Az 1970-es években született nagy létszámú korosztályok nevelése-oktatása több pedagógus munkáját igényli. Ugyanakkor sok a betöltetlen álláshely a közoktatási intézményekben, s nem egy helyen szakképzetlenek végeznek pedagógusi tevékenységet. Az általános iskolai feltételek javításával együtt fel kell készülnünk a középfokú oktatásban, majd a felsőoktatásban e nagy létszámú kor-

osztályok fogadására. A demográfiai helyzetből következő feladattal úgy kell megbirkóznunk, hogy közben ne veszítsük szem elől a teljesítmény növelésére késztető társadalmi igényeket.

Mindezeknek a követelményeknek csak akkor tudunk eleget tenni, ha a jövőben növekszik a pedagóguspálya presztízse, javulnak a pedagógusok élet- és munkakörülményei. Ennek érdekében napirenden kell tartani az iskolai munkakörülményeket, a lakásellátást és bővíteni kell az erkölcsi elismerés formáit.

A KÖZOKTATÁS

Általános célok

1. Az erkölcsi-érzelmi nevelés fokozásával s a világnézeti nevelés egységes és komplex tervezésével, a közéleti-politikai kultúra növelésével el kell érni, hogy az ifjúság felelősen, a szocialista értékrend szerint gondolkozzék és cselekedjék a magán- és közéletben egyaránt.

Az ifjúság társadalmi érzékenységének fokozása, az aktív társadalmi életre való nevelés érdekében szélesíteni kell az iskolai tevékenységek körét (öntevékenység, diákönkormányzat, társadalmilag hasznos munka stb.). Nagyobb gondot kell fordítani a tanulók fizikumának, fizikai, pszichikai tűrő- és teljesítőképességének fejlesztésére, az egészséges életmódra, az aktív pihenési és kulturálódási szokások kialakítására. Minden iskolafokon meg kell teremteni a feltételeket a diákok közösségi életéhez, a szabad idő kulturált, hasznos eltöltéséhez.

2. A közoktatás továbbfejlesztésének fontos teendője a hetvenes évek végén elindított tartalmi korszerűsítésnek a pedagógiai tapasztalatok alapján történő értékelése és – figyelembe véve az ötnapos tanítási hét bevezetése nyomán kialakult életritmus követelményeit – a további feladatok meghatározása. Ennek a munkának a keretében kell 1987-ig folyamatosan végrehajtani a legszükségesebb tantervi, óratervi és tankönyvi módosításokat (a szakközépiskolában figyelve a technikusképzés indítására is).

A művelődési anyag korszerűsítése a műveltség tartalmának és szerkezetének továbbfejlesztését is szolgálja. Ennek megfelelően

szükséges meghatározni a társadalomtudományi és esztétikai; természettudományi és matematikai, a nyelvi, a technikai, valamint a testi nevelést szolgáló tantárgycsoportok, illetőleg tevékenységi területek súlyát és arányait. Különösképpen azon ismeretkörök, készségek és képességek szerepét kell növelni, amelyek az egyének szakképzettségétől, foglalkozásától függetlenül mindenki számára nélkülözhetetlen (nyelvi-kommunikációs, munkavégző, problémamegoldó képesség, az önképzéshez szükséges tanulási technikák, információkezelés, környezetvédelem, vizuális kultúra stb.).

Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani nemzeti kultúránk értékeinek, hazánk történelmének, földrajzának, irodalmának megismertetésére, az ifjúság történelmi tudatának formálására, a közelmúlt történelmének alaposabb megértetésére.

Az intenzív nyelvtanulási feltételek erőteljesebb fejlesztésével fokozatosan el kell érni, hogy a középiskolát végzett fiataloknak minél nagyobb hányada középfokú nyelvismerettel rendelkezzék, legalább az orosz nyelvből. Általánossá kell tenni a gimnázium valamennyi évfolyamán a második idegen nyelv tanulását, növelve az elsajátítás eredményességét. Szorgalmazni kell a népgazdasági és kulturális szempontból egyaránt fontos nyelvek tanítását.

3. A közoktatási intézményrendszeren belül a távlatokban is megkülönböztetett figyelmet kíván az egységes nemzeti műveltség megalapozására hivatott általános iskola. A középfokú oktatás kiszélesedése napjaink fontos feladatává teszi egyrészt az általános iskolai és a középfokú oktatás jobb kapcsolódását, másrészt a gimnáziumi, illetőleg a szakközépiskolai képzés első szakaszának – az általános képzés alapján való – tartalmi közelítését, továbbá mindkét középiskolai típusban az általános műveltségi színvonal emelését. A szakképzést végző középfokú intézményekben javítani szükséges a szakképzést, s ennek keretében meg kell határozni a szakmai alapműveltség tartalmát és tantárgyi rendszerét, a szakmacsoportoknak megfelelő alapozó tantárgyak tartalmát.

4. A tartalmi-pedagógiai fejlesztés sikere – a szükséges feltételek biztosítása mellett – elsősorban a pedagógusképzés és továbbképzés színvonalától, a pedagógus munkájának megjavításától, a nevelőtestületek pedagógiai-pszichológiai kultúrájának megújulásától függ. Nagyobb figyelmet kell fordítani a nevelő-oktató munkához szükséges pedagógiai képességeknek és magatartásnak (az ön-

ismeret és önnevelés képességének, a személyiség ismeretének és tiszteletének, a társadalmi elkötelezettségnek, a kapcsolatteremtő képességnek) a kialakítására, illetve ezeknek a pedagógiai gyakorlatban történő érvényesülésére. A személyiségfejlesztés és a tanulásszervezés minden területén jelentős mértékben fokozni kell a pedagógusok (tantestületek, munkaközösségek) szakmai önállóságát s a nevelő-oktató munka korszerűsítését előmozdító tudományos kutatások, kísérletek hatékonyságát.

Az intézményrendszer fejlesztése

1. Elő kell mozdítani, hogy az óvodai nevelés – a nevelési alapellátás részeként – az évtized végéig általánossá váljék. Óvoda létesüljön minden olyan településen, ahol az óvodás korúak száma eléri a 10–15 főt. Kívánatos, hogy az óvodába nem járó gyermekek számára lakóhelyükön szervezzék meg az iskolára előkészítő foglalkozásokat. Az óvodai nevelési program 1986-ra tervezett továbbfejlesztése is segítse elő, hogy a gyermekek egészséges, kulturált környezetben, kiegyensúlyozottan nevelkedjenek, megszokják a közösséget, fejlődjék nyelvi kifejezőkészségük, s erősödjék a családi és az óvodai nevelés összhangja. Az óvodások alapvető tevékenysége továbbra is a játék maradjon. Az óvónők kapjanak nagyobb támogatást sajátos pedagógiai feladataik megoldásához (pl. az egyéni képességfejlesztéshez, a cigány gyermekek eredményes iskolai előkészítéséhez). Fejleszteni kell a többiekkel együtt nem nevelhető (testi, érzékszervi és értelmi fogyatékos) gyermekek óvodai ellátását.

2. Iskolarendszerünk alapja a nyolcosztályos általános iskola. A nevelés-oktatási alapellátást valamennyi gyermek számára lehetőleg a lakóhelyén kell biztosítani, legalább az iskola kezdő szakaszában. A tankötelezettség változatlanul 6–16 éves korig tartson. Meg kell teremteni a gyermekek fejlettségét az eddiginél jobban figyelembe vevő iskolakezdés pedagógiai és jogi feltételeit.

A közel teljes középfokú továbbtanulás lehetővé teszi, hogy a továbbképző iskolát kiiktassuk iskolarendszerünkből.

Az eredményes alapiskolázás előfeltétele, hogy az általános iskola fejlesztése az elkövetkező időszakban is kiemelt társadalmi-gazdasági program legyen. A családi nevelés alapvető szerepét hang-

súlyozva, az egész napos ellátás továbbfejlesztése során az 1–3. osztályokban a tanulólétszámnak mintegy felére kiterjedő változatos iskolai foglalkoztatási formákat (klubnapközi, szakkör stb.) célszerű kínálatként megtervezni. Tovább kell fejleszteni a gyermekétkeztetés intézményes feltételeit.

A nyolcosztályos általános iskola egységét megőrizve úgy kell továbbfejleszteni az iskola belső tagozódását, hogy ne legyen törés az egyes pedagógiai-pszichológiai szakaszok között, és az iskolázás egész ideje alatt biztosíthassuk mind a tanulmányaikban lemaradó gyermekek folyamatos felzárkóztatását, mind pedig a gyorsabban haladók képességeinek optimális fejlesztését. Kívánatos, hogy az iskolai kezdő szakasz megszervezése osztálytanítós rendszerben történjék, s a középső pedagógiai szakaszban fokozatosan térjenek át a gyermekek a szakszerű oktatásra. Az alapkészségek, a képességek és a tehetség fejlesztésére, a tanulási, művelődési szokások kialakítására az általános iskolai tanulmányok egész időszakában megkülönböztetett figyelmet kell fordítani. E cél érdekében speciális pedagógiai fejlesztő programok kidolgozására és a fakultációs rendszer kiterjesztésére van szükség.

3. A gyógypedagógiai nevelés alapvetően két irányban fejleszthető: egyrészt speciális általános iskolaként kell elismerni a jelenlegi gyógypedagógiai iskolákat, másrészt a szükséges gyógypedagógiai gondozást ki kell terjeszteni a közoktatás egészére (az óvodás, illetőleg a középiskolás korúakra is). Gondoskodni kell a testi, érzékszervi és pszichikai károsodás minél korábbi időpontban történő felismeréséről és korrekciójáról, a gyógypedagógiai intézményhálózat megfelelő fejlesztéséről, valamint a gyógypedagógiai iskolák 8. osztályát befejező tanulók pályaalkalmasság szerinti középfokú továbbtanulásáról, illetve a többi tanulóval együtt nem képezhető fiatalok speciális szakiskolai képzéséről, ezáltal is elősegítve beilleszkedésüket a társadalomba. Folyamatosan javítani kell a 16. évüket betöltött, önálló életvitelre képtelen fiatalok szociális ellátását és foglalkoztatását (egészségügyi intézeti ellátás).

4. A középfokú oktatásban fokozatosan meg kell változtatni az iskoláztatás belső arányait az érettségit adó középiskolai képzés javára, arra törekedve, hogy a szakmunkásképzés egyre inkább középiskolai képzés keretében valósuljon meg. Kívánatos, hogy az 1980-as években a nagy létszámú korosztályok iskoláztatásához

tervezett hálózatbővítés struktúrája segítse elő e célkitűzés megvalósítását. Ennek az a feltétele, hogy a középfokú nevelési-oktatási intézmények fejlesztése is kiemelt társadalmi-gazdasági program legyen.

A gimnázium és a szakközépiskola távlatilag is őrizze meg, de az igényekkel és a lehetőségekkel összhangban a mainál fejlettebben lássa el jelenlegi funkcióit. Az általános műveltség követelményrendszere és ismeretanyaga a kétféle középiskolában oly módon kerüljön közelebb egymáshoz, hogy mindkét iskolatípus növendékei igényes általános műveltség birtokába jussanak, s ezáltal továbbtanulási esélyeik is növekedjenek. A magasabb szintű általános és szakmai elméleti műveltség elsajátításának igénye megköveteli mind az általános, mind a szakmai műveltségi anyag korszerűsítését. A két középiskola közötti átlépést zökkenőmentesebbé kell tenni.

Növelni kell az érettségi (képesítő-, záró-) vizsga jelentőségét, megerősítve szerepét a középiskolai tanulmányok összefoglalásában, ellenőrzésében és a felsőfokú továbbtanulásra való alkalmasság bizonyításában.

A gimnáziumi képzés elsődleges funkciója a felsőfokú továbbtanulásra való eredményes felkészítés. A feltételek fejlesztésével arra kell törekedni, hogy a nehéz körülmények között dolgozó gimnáziumok is igényesen teljesíthessék e feladatot. Fontos társadalmi érdekek fűződnek ahhoz, hogy ez az iskolatípus mindkét nem számára, továbbá a fizikai munkát végzők gyermekei körében is vonzóbb legyen. Lehetővé kell tenni, hogy a továbbtanulni nem kívánók számára bővüljenek a gimnáziumi oktatás befejező évfolyamain a közvetlen gyakorlati elhelyezkedést előkészítő oktatás lehetőségei.

A szakközépiskolai képzés minőségének folyamatos javításával a tanulókat fokozott mértékben kell képessé tenni mind a meghatározott szakképzettség elsajátítására, mind pedig felsőfokú – elsősorban szakirányú – továbbtanulásra. Ez utóbbit az elméleti jellegű fakultatív foglalkozások fejlesztésével is segíteni kell. A szakközépiskolának is széleskörűen felhasználható s önállóan bővíthető, továbbfejleszthető általános és szakmai ismereteket, képességeket kell kialakítania. A mainál jobban lehetővé kell tenni, hogy az oktatás első szakaszában széles, átfogó szakcsoportos képzés folyjék,

amit az iskolarendszerű szakképzés befejező szakaszában – az egyes képzési irányoknak, megfelelő tanulmányi idővel – differenciáltabb, szakosodottabb oktatás kövessen.

A technikusképzésnek 1985-től kezdődő fokozatos bevezetésével a szakközépiskolákban szükségessé váló új nevelési-oktatási programok és óratervek kidolgozását is fel kell használni arra, hogy mérséklődjék a szakmai tantárgyi rendszer elaprózottsága, és az általános műveltség, valamint a szakmai alapozást szolgáló tantárgyaknak – különösen az első két évfolyamon – nagyobb legyen a részaránya.

A középiskolai képzés fokozatos szélesítése, a közép- és felsőfokú oktatás megfelelő szerkezeti, illetőleg tartalmi-pedagógiai illeszkedése fontos az értelmiségi utánpótlás szempontjából is. Fokozottabban törekedni kell tehát arra, hogy a középiskola mind minőségi, mind mennyiségi tekintetben megfelelő merítési alapot biztosítson a felsőoktatás számára. Lehetőséget kell teremteni a középiskolai tanárok rendszeres és aktív részvételére a felsőoktatási intézmények felvételi vizsgáin. A felsőoktatási intézmények oktatói vegyenek részt a középfokú oktatás egyes formáiban, különösen a technikusképzésben, a záró- és érettségi vizsgákon.

A műszaki és agrár-felsőoktatási intézmények oktatóikkal, gép- és műszerállományukkal, laboratóriumaikkal járuljanak hozzá a technikusképzés megalapozásához.

A szűkebb értelemben vett speciális munkaköri kiképzést fokozatosan az iskolarendszer keretén kívül eső munkáltatói feladattá kell tenni. A közoktatásban és a munkahelyi, ágazati keretek között végzett szakképzés feladatait, tartalmát és módszereit úgy kell összehangolni, hogy az 1980-as évek végén megindítható legyen a munkahelyi kiegészítő, specializáló képzés.

A szakmunkásképző iskolák tárgyi és személyi feltételeinek javításával is elő kell segíteni a nevelő-oktató munka színvonalának emelését. Arra kell törekedni, hogy a szakmunkásképző iskolák a konkrét munkahelyi igényeknek megfelelően – egyben a tanulók általános műveltségének színvonalát magasabbra emelve – eredményesebben készítsenek fel a különböző szakmákra, és a szakmát tanulóknak egyre növekvő hányada végezhessen érettségit adó szakmai középiskolát. A beiskolázási keretszámok meghatározásakor figyelembe kell venni mind a népgazdaság szakemberszükségletét,

mind pedig a vállalatok, intézmények mindenkori anyagi teherválallásának mértékét is. A fiatalok felkészítésében növelni kell az üzemek, a vállalatok szerepét, érdekeltségét és felelősségét. Jogi lehetőségek megteremtésével és pénzügyi ösztönzéssel elő kell segíteni, hogy a nagyvállalatok – a maguk és más üzemek szakmunkásszükségletének kielégítése céljából – szakmunkásképző iskolákat tartsanak fenn.

Törekedni kell a szakmunkástanulók ösztöndíja reálértékének megőrzésére.

A szakiskolai (pl. egészségügyi) oktatást a társadalmi és gazdasági igényeknek megfelelően szükséges fejleszteni.

A diákotthonokban folyó nevelő-oktató munka hatásfokának növelésével, továbbá a tárgyi, személyi feltételekben területenként és intézménytípusonként is jelentkező különbségek fokozatos csökkentésével arra kell törekedni, hogy egyre több, tartalmas közösségi életformát biztosító kollégiumunk legyen.

Minden iskolatípusban tartalmasabbá és komplexebbé kell tenni az eszmei-erkölcsi nevelést, és jobban fel kell készíteni a társadalomba való beilleszkedésre.

5. Iskolarendszerünkben sajátos feladatot látnak el a művészetoktatási intézmények. A tehetségfejlesztés általános feladatai és a művészeti tevékenység (zene, mozgás, képzőművészet stb.) iránt megnövekedett igények egyaránt fontos feladattá teszik a különböző művészetoktatási intézmények továbbfejlesztését, különös tekintettel a jelentős hagyományokkal rendelkező zeneiskolákra és az ének-zenei kultúra színvonalának emelésére.

6. A felnőttoktatásra – az iskolarendszerű oktatásra és az iskolarendszeren kívüli képzésre – a korábbinál nagyobb szerep hárul a dolgozó felnőtt lakosság továbbtanulásában, műveltségének gyarapításában, szakképzésében, át- és továbbképzésében.

Az iskolai felnőttoktatásnak a jövőben is feladata, hogy biztosítsa a különböző okok miatt általános iskolai végzettséggel nem rendelkező ifjúsági és felnőtt korosztály számára tanulmányainak befejezését, illetve a már munkában állók középiskolai képzését. E feladatok eredményes megoldása szükségessé teszi a felnőttoktatás tartalmának, rendszerének és módszertani kultúrájának megújítását, továbbá az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli szakmai képzés, illetőleg továbbképzés jobb összehangolását.

7. Az oktatásnak a szocialista nemzetiségi politika megvalósításában játszott szerepe megkívánja a nemzetiségi oktatás továbbfejlesztését. Gyarapítani kell az anyanyelven is foglalkoztató óvodák számát, a nemzetiségi általános iskolákban emelni kell az anyanyelvi oktatás színvonalát. Javítani szükséges az országos és regionális iskoláztatást teljesítő általános iskolák, gimnáziumok, valamint a hozzájuk kapcsolódó diákotthonok (kollégiumok) működési feltételeit.

Feltételek

1. A közoktatási intézmények feltételeiben meglevő nagyfokú különbségek, a nagy létszámú korosztályok átvezetése az oktatás intézményein, továbbá az átfogó korszerűsítési feladatok megvalósítása a közoktatás személyi és tárgyi feltételeinek jelentős javítását igényli. Mivel a legnépesebb évjáratok a hetedik ötéves terv idején egyidejűleg lesznek jelen az általános és a középfokú iskolákban, ezért a fejlesztések zöme 1985 és 1990 között válik szükségessé.

A pedagóguslétszám a következő évtizedben mintegy 13 000 fővel növekszik. A mennyiségi fejlesztésen belül fontos feladat – az általános iskola tartalmi munkájával szemben támasztott követelmények növekedése miatt – a képesítés nélküli nevelők alkalmazásának fokozatos felszámolása.

A közoktatás fejlesztési céljainak eléréséhez elengedhetetlen, hogy a pedagógusok erkölcsi és anyagi megbecsülése, élet- és munkakörülményei jelentősen javuljanak.

2. Teljessé kell tenni az óvodahálózatot. A hálózat elégítse ki a nemzetiségi és a gyógypedagógiai igényeket is. Fokozatosan meg kell szüntetni az óvodák zsúfoltságát.

3. Az általános iskolák, a gyógypedagógiai iskolák, a nemzetiségi általános iskolák, továbbá kisegítő intézményeik (napközi otthon, tanulószoba, iskolai könyvtár, diákotthon) hálózatát alkalmassá kell tenni a nagy létszámú korosztályok színvonalcsökkenés nélküli oktatására, a szakrendszerű oktatás teljes megvalósítására, az igények szerinti egész napos (az összehangolt tanórai és tanórán kívüli) foglalkoztatásra. Erőteljesen fejleszteni kell a gyermek-

étkeztetést, s bővíteni kell a gyógypedagógiai nevelésre szorulók intézeti elhelyezését is.

Javítani kell az iskolák működési feltételeit (bútorzat, világítás, egészségügyi ellátás, tanszerellátás). Pótolni kell a hiányzó tornatermeket és ebédlőket. Nem szabad megengedni, hogy új, nagyobb iskolák tornaterem, ebédlő, könyvtár és szertárak nélkül épüljenek. Elő kell segíteni a komplex (iskola, közművelődés, sport) létesítmények tervezését és kivitelezését.

Az alsó fokú nevelési-oktatási intézmények fejlesztéséhez az ezredfordulóig mintegy 11 000–12 000 új osztályterem, 6000–7000 napközisfoglalkoztató, 4000–5000 diákotthoni férőhely, 600–700 tornaterem építése szükséges.

4. A demográfiai hullámnak a középfokú iskolákban történő levezetésére külön programot kell készíteni, biztosítva, hogy a középfokú továbbtanulók aránya ne csökkenjen. Korszerűsíteni kell a szakközépiskolák és a szakmunkásképzők gép- és műszerparkját, valamint gondoskodni kell a hiányzó tornatermek pótlásáról.

A középfokú iskolák szinten tartásához az ezredfordulóig mintegy 3000–3500 új osztályterem (és a demográfiai csúcs idején kb. 1500 szükségterem), 10 000–12 000 tanműhelyi munkahely, 30 000–32 000 kollégiumi férőhely, 70–100 tornaterem létesítése szükséges.

Irányítás

1. Ahhoz, hogy a nevelőtestületek, a pedagógusok újító, alkotó tevékenysége kibontakozhassék, hozzá kell kezdeni a szakmai önállósághoz szükséges feltételek megteremtéséhez (központi alternatív programok, választás, helyi programkészítés, szakmai tanácsadó-rendszer kialakítása, a túlzott központi előírások csökkentése), s gondoskodni kell egy, a mainál hatékonyabb iskolai munkaszervezet kialakításáról. A helyi nevelési-oktatási tevékenység meghatározásában és értékelésében növelni kell a szakmai munkaközösségek szerepét.

2. A következő években jelentős lépéseket kell tennünk a munkahelyi demokratizmus fejlesztése érdekében. Ez a nevelőtestületi jogkörök további bővítését, iskolatanácsok létrehozását, valamint

az ifjúsági és a szülői érdekek intézményes képviseleti formáinak kiépítését igényli.

Az igazgatói (vezetői) állások betöltésében 1985-ben általánossá kell tenni a pályázati rendszert. A pályázatokat a fenntartó tanács írja ki. A pályázók mellett a nevelőtestület is állíthat jelöltet a vezetői állásra. Gondoskodni kell a pályázatok megfelelő szakmai-testületi elbírálásáról. Az igazgató kinevezéséhez elő kell írni a nevelőtestület titkos szavazással kinyilvánított véleményének kikérését.

3. Az alsó fokú nevelési-oktatási intézményeket – a speciális megyei iskolázási feladatokat ellátók kivételével – továbbra is a helyi tanácsok tartsák fenn.

A fővárosban, a megyei városokban, a városokban, illetve a városi jogú nagyközségekben működő gimnáziumok és gimnáziumi kollégiumok fenntartása a fővárosi kerületi, a megyei városi, a városi és a városi jogú nagyközségek tanácsainak a feladata. Ha a városi jogú nagyközségekben a fenntartói jog ellátásához szükséges feltételek nem teremthetők meg, ez a jog – a Művelődési Minisztériumnak és a megyei tanács végrehajtó bizottságának a döntése alapján – megyei tanácsi hatáskörbe vonható. A nagyközségekben és a községekben levő gimnáziumok fenntartója a megyei tanács.

Középfokú szakképzési intézményt a fővárosi, a megyei, a megyei városi és a városi tanács tarthat fenn. Ha ez utóbbinál nem biztosíthatók a szakképzés sajátosságainak megfelelő feltételek, a fenntartói feladatokat a megyei tanács lássa el. A városi jogú nagyközségben, illetve a nagyközségben és a községben működő középfokú szakképzési intézményeket a megyei tanács tartja fenn.

4. A pedagógiai tevékenység, valamint a központi és a fővárosi, megyei szakmai irányítás eredményesebbé tétele érdekében a Fővárosi Tanács és a megyei tanácsok megfelelő intézményeik átszervezésével 1984-ben kezdjék meg a fővárosi, illetőleg a megyei pedagógiai intézetek létrehozását. Ezek alapvető feladatai: a közoktatási intézmények szakmai önállóságának, pedagógiai munkájának folyamatos segítése, a nevelés és oktatás hatékonyságának rendszeres vizsgálata s a vizsgálati eredmények jelzése az intézmények, a fővárosi, a megyei, illetőleg a központi irányítás számára; a pedagógusok továbbképzésének szervezése, kísérleti és bázisiskolák működésének segítése és felügyelete, részvétel a központi, vala-

mint a területi programfejlesztő munkálatokban; más fontos pedagógiai teendők végzése.

Az intézetek irányítását a fővárosi, illetőleg a megyei tanács végrehajtó bizottsága a Művelődési Minisztériummal együttműködve látja el. Közvetlen irányításukat a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően a fővárosi, illetőleg a megyei tanács végrehajtó bizottságának művelődési szakigazgatási szerve végzi. A művelődési miniszter jogszabályban határozza meg az intézetek alapvető funkcióit és feladatait; szakmailag orientálja és ellenőrzi tevékenységüket, és közvetlenül is ad szakmai feladatokat. Az intézetek a központi, a fővárosi, illetőleg a megyei feladatokat egyaránt figyelembe véve tervezik és szervezik munkájukat. Munkatervüket a fővárosi, illetőleg a megyei művelődési szakigazgatási szerv vezetője hagyja jóvá a Művelődési Minisztérium előzetes véleménye alapján.

5. A fővárosi, illetőleg a megyei tanács végrehajtó bizottságának művelődési szakigazgatási szervei a megyei városi, városi és a fővárosi kerületi tanácsok művelődési szakigazgatási szerveire és a fővárosi, illetőleg a megyei pedagógiai intézetre (a pedagógiai, illetve a szakfelügyeletre) támaszkodva segítsék az intézmények vezetőinek tevékenységét, alkossanak átfogó képet az intézményekben végzett nevelő-oktató munkáról, az oktatáspolitikai célkitűzések s a központi előírások megvalósításáról, a helyi tanácsok fenntartói feladatainak ellátásáról; készítsék elő a tanácsi testületi döntéseket. Fontos feladatuk továbbá az intézmények szakmai önállóságának serkentése, az ehhez szükséges feltételek biztosítása, valamint a területi közoktatási és közművelődési felügyeleti tevékenység összehangolása.

6. A helyi, valamint a területi oktatásirányítás és az intézményi működés korszerűsítésére tervezett, 1985-ig esedékes intézkedésekkel egyidejűleg arról is gondoskodni kell, hogy a Művelődési Minisztérium tevékenységében erősödjék az elvi irányító munka és javuljanak az oktatáskorszerűsítési folyamat központi vezérlésének feltételei.

Az iskoláztatáshoz fűződő társadalmi és állami érdekek érvényesítése céljából az ágazati minisztérium a jövőben is határozza meg az iskolai élet kereteit, a nevelésképzés alapvető követelményeit, a műveltség törzsanyagát. Gondoskodni kell egy tantervfejlesztő és

annak jóváhagyását előkészítő intézmény működtetéséről, s általa megfelelő programkínálat kidolgozásáról, valamint a nevelés és oktatás eredményeinek tudományos alapokon nyugvó rendszeres ellenőrzéséről, a tapasztalatok visszajelzéséről, valamint a feltárt fogyatékosságok kijavításáról. Tartson fenn a minisztérium kísérleti iskolákat, és közvetlenül irányítsa ezeket, csakúgy, mint a pedagógusképzést és -továbbképzést. Intézeteit alkalmassá kell tenni arra, hogy kereteik között hatékony kutató-fejlesztő, az intézményi önállóságot és a területi szakmai irányítást egyaránt serkentő szakmai tevékenység folyjék. Közoktatás-politikai, szakmai-pedagógiai érdekeink azt is megkívánják, hogy a Művelődési Minisztérium országos szintű szakmai irányító és oktatásfejlesztő tevékenységében fokozottabban építsen a fővárosi, illetőleg a megyei pedagógiai intézetekre mint szakmai műhelyekre.

7. A szakoktatási intézmények és az iskolán kívüli felnőttoktatás felső szintű irányításában érvényesíteni kell az alábbi elveket: a nevelési és oktatási célok, feladatok meghatározásában erősödjék a művelődési miniszternek, a szakmai képzés irányításában és végrehajtásában pedig – beleértve a szakmai és a munkaköri specializálás megszervezését és végrehajtását is – növekedjék a képzés szakiránya szerint illetékes minisztereknek és az országos hatáskörű szervek vezetőinek szerepe és felelőssége. A szükséges koordinációt a művelődési miniszter biztosítsa.

A FELSŐOKTATÁS

A tartalmi korszerűsítést a felsőoktatás kiszélesedett bázisára, differenciált struktúrájára, a társadalmi igazságosságot és a felkészültséget egyaránt tekintetbe vevő követelményrendszerére, a képzésben elért eredményeire kell építenünk.

A felsőoktatás funkciói

A társadalmi-gazdasági-kulturális élet változásaival a felsőoktatás feladatai módosulnak: egyes, eddig is érvényesülő funkciók még inkább előtérbe kerülnek, és újak is jelentkeznek.

1. A felsőoktatás legfőbb feladata az, hogy a hallgatók az általános szakképzés folyamán megszerezzék a korszerű ismereteket, és felkészüljenek hivatásuk alkotó művelésére. A tudományos-műszaki haladás újra és újra megbontja a termelési struktúrának, a szakképesítésnek és a szakmáknak korábban állandósult rendjét. Felsőoktatásunk valamennyi képzési ágával szemben tehát az a követelmény, hogy elméletileg szilárdan megalapozott tudást adjon, és kialakítsa az önálló, a szakma művelését biztosító, alkotó gondolkodás, valamint a tájékozódás készségét. A távlati fejlesztés időszakában konvertálható tudást, széles szakmai alapozó ismereteket nyújtó, átfogó szakképzési profilokat kell kialakítani, amelyek továbbépíthetők, és segítik a későbbi szakosodást, illetve a továbbképzést.

2. Napjaink és a jövő felsőoktatásának az a feladata, hogy ne egyszerűen munkaerőt, szakembert képezzen, hanem szocialista értelmiséget neveljen. A szakképzés során tudatosítani kell, hogy a hallgatók jövendő munkájukat meghatározott gazdasági-társadalmi-kulturális körülmények között és feltételek mellett, másokkal együttműködve – rendszerint mint vezetők – konkrét szabályozórendszer keretei között fogják végezni. Ezenkívül a fiatalokat az általános ismeretek terjesztésével és a közösségi tevékenységek kialakításával fel kell készíteni a társadalmi, közéleti feladatokra, a szocialista demokrácia gyakorlásában és fejlesztésében való részvételre is.

3. A szakemberképzés és az értelmiségnevelő funkció érvényesülését az egyetemi kutatómunka feltételei, az új tudományos eredmények alkalmazásának lehetőségei, a felsőoktatás és a társadalmi gyakorlat meghatározó szektorai közötti kapcsolatok is befolyásolják.

Helyre kell állítani az oktatás és a tudomány egységét, hogy ezáltal az intézményekben folyó kutatómunka és alkotótevékenység egyrészt a színvonalas szakképzést, illetőleg az értelmiségnevelést szolgálja, másrészt közvetlenül is járuljon hozzá a gazdasági-társadalmi-kulturális fejlődéshez.

4. A képzés tartalmának korszerűsítése elengedhetetlenné teszi a felsőoktatás továbbképző funkciójának megerősítését, illetve kialakítását. A munka melletti továbbképzés feladata, hogy biztosítsa a graduális képzésben nyújtható széles alapokra épített specializáló-

dás lehetőségét, az ismeretek szinten tartását, megújítását, az esetleges pályamódosításokra való felkészítést. E feladatok megoldása külön is indokolja a felsőoktatási intézmények jobb együttműködését és szorosabb kapcsolatát a gyakorlattal és a tudományos intézetekkel.

5. Az intézményeknek jobban be kell kapcsolódniuk a tágabb értelemben vett közművelődési tevékenységbe és a tudományos ismeretterjesztésbe. Szellemi kapacitásuk része kell hogy legyen az adott település, illetőleg régió kulturális életének is. A közművelődésben való részvétel segíti, hogy a hallgatók felkészüljenek a kultúra fejlesztésében és átadásában rájuk váró szerepre.

6. Sajátos feladatot kell betöltenie a művészeti (zene, képzőművészet stb.) felsőoktatásnak, hogy a tudományos megismerés mellett a valóság művészi megismerése is a művelődés része legyen.

7. Erősíteni kell az egyetemek és főiskolák szerepét hazánk nemzetközi kapcsolataiban: elsősorban a képzésben való kölcsönös feladatvállalás, az oktatók továbbképzésének speciális formái, valamint a tudományos és művészeti együttműködés révén.

A felsőoktatás funkciói határozzák meg a képzés tartalmát és folyamatát. Ehhez kell igazítani a képzési struktúrát, az intézményrendszert, ezekkel összefüggésben kell kialakítani a felsőoktatás személyi állományát, anyagi-tárgyi feltételeit és irányítási rendszerét.

A képzés tartalma

A felsőfokú szakemberképzés rendkívül sokszínű oktatási forma, amely sem a tananyag kiválasztásában és elrendezésében, sem annak közvetítésében nem tűri a sémákat. A tartalom, a módszerek kidolgozása minden képzési ágban, minden intézménytípusban, sőt minden egyes felsőoktatási intézményben differenciált megközelítést igényel. A dinamikusan változó feltételek szüntelenül megkérdőjelezik a képzési profilokat, illetve a képzés tartalmát, s ez is megköveteli a változtatásokat.

1. Minden képzési ágban tantervileg is ki kell dolgozni a korszerű alapozó képzésnek és az erre épülő szakosodásnak a rendszerét. Ahol a képzés tartalma lehetővé teszi, ún. moduláris tantervi szer-

kezetet kell kialakítani. Ez azt jelenti, hogy a valamely szakma elsajátításához szükséges ismereteket olyan egységekből (modulokból) állítjuk össze, melyek a képzési folyamat egy-egy szakaszát jelentik, de továbbépíthetők, egymáshoz illeszthetők és részben időben is variálhatók. Az így szervezett oktatási folyamat lehetővé teszi az újonnan jelentkező vagy a menet közben változó társadalmi igényeknek és a hallgatók egyéni adottságainak, hajlamainak figyelembevételét is.

Az egyes képzési ágak szakági fejlesztési programjai alapján a felsőoktatási intézményeknek az 1984/85. tanév végéig el kell készíteniük a saját komplex fejlesztési programjukat.

2. A képzési folyamat megszervezésének minden képzési ágban abból az általános elvből kell kiindulnia, hogy a mainál komplexebb szakképzésre van szükség.

a) A mérnöknek, orvosnak, agrár- vagy természettudományos szakembernek nemcsak az adott szakmák tudásanyagával, de társadalomtudományi ismeretekkel is kell rendelkeznie, a humán szakembernek pedig ismernie kell nemcsak a gazdaság és a társadalom mozgását, hanem a korszerű természettudományos világkép alapvonásait, a tecnikai fejlődés fő eredményeit, tendenciáit is. Ezeknek a feladatoknak a felsőoktatási intézmények csak együttműködve tudnak eleget tenni. Ezért mindenekelőtt az „átoktatást" és „áthallgatást" kell lehetővé tenni.

b) A felsőoktatás meghatározott ágaiban, így a pedagógusok, a vállalati gazdálkodási szakemberek, a mérnök- és agrárszakemberek (üzem- és okleveles mérnök) képzésében tovább kell fejleszteni a kétszintű képzést. Ennek előmozdítását szolgálja a főiskolák és egyetemek képzésének jobb összehangolása és differenciálása, illetve az „átjárás" biztosítása az intézmények között. A tanterveket úgy kell kialakítani, hogy a tanulmányaikat befejezők megszerzett ismereteiket pályájuk során hasznosíthassák.

c) Mindenütt meg kell szervezni a diploma utáni képzést, részben a szakemberek szak- és határterületi továbbképzése és átképzése, részben a vezető-, a kutató- és az oktató-utánpótlás biztosítása érdekében. E feladat megoldásához jobb együttműködésre van szükség a felsőoktatási intézmények és a tudományos intézmények, valamint a gyakorlat között.

Kiemelt fontosságú a pedagógusok továbbképzési rendszerének kialakítása. Ebben a képzési formában az a cél, hogy rendszeres legyen, minden pedagógus részt vegyen benne, s az eredményes részvétel erkölcsi és anyagi megbecsüléssel járjon együtt. A továbbképzést – ha a szükséges anyagi, tárgyi, személyi és szakmai feltételek rendelkezésre állnak – a felsőoktatási intézmények szellemi bázisán, a megyei pedagógiai intézetek közreműködésével kell megszervezni.

3. A folyamatos korszerűsítés egyik célja a hallgatók általános műveltségének tudatos és tervszerű továbbfejlesztése. Ezt szakmai fejlődésük és az értelmiségi feladatok ellátására való felkészülésük egyaránt megköveteli.

a) A szakterületet tágabb társadalmi összefüggésekbe ágyazva kell bemutatni, ezzel is formálva a jövendő szakemberek szemléletét. Ebben elsősorban azoknak az ismereteknek van nagy szerepe, amelyek a korszerű műveltségtartalmat közvetítik a társadalomról, a gazdaságról, a kultúráról, és amelyek feltárják nemzeti múltunkat, beleértve szocialista fejlődésünk időszakát is.

b) Szükséges, hogy a hallgatók élményei, tapasztalatai társadalmunk alapvető fejlődési folyamatával összhangban a dialektikus és történelmi materializmus eszméinek segítségével tudatosuljanak. El kell érni, hogy a gyakorlati életbe kikerülő fiatal értelmiségiek a marxizmus–leninizmus világnézete alapján képesek legyenek önállóan eligazodni, a szocialista értékrendszer szerint gondolkodni és cselekedni. Az ideológiai politikai nevelés kiemelt feladat a pedagógusképzésben, azokban az intézményekben, amelyekben a fiatal nemzedék oktatását, nevelését, szemléletformálását végző pedagógusok képzése folyik.

c) Az általános műveltség, a magatartási és közösségi kultúra fontos eleme a munkakultúra, ezért a hallgatók munkára nevelése a felsőoktatás szerves része.

d) Az egységben felfogott általános és szakmai műveltség birtokbavételének elengedhetetlen eszköze az anyanyelvi kommunikációs készség kialakítása és az idegen nyelvek ismerete. Ezeknek a nyelvi ismereteknek a megalapozása a közoktatás feladata. Ebben a szakaszban kell megtanítani az első idegen nyelvet. A felsőoktatásban egyrészt ezt kell továbbfejleszteni (a szakmai nyelv

megismertetésével), másrészt célul kell kitűzni a második idegen nyelv megtanítását.

e) A korszerű technikai ismeretek, különösen pedig a számítástechnika és informatika elsajátítása és alkalmazása (a szakképzési irányoktól függő mértékben) nemcsak a jövőben, hanem már ma is része a korszerűen képzett értelmiségi tudásanyagának.

f) Az egészséges életmód kialakítása érdekében lehetővé kell tenni a rendszeres testnevelést a felsőfokú képzés teljes periódusában.

4. Különös jelentősége és aktuális problémái miatt a pedagógusképzést kiemelten kell kezelni. A közoktatás és azon belül az általános iskola tartalmi-módszerbeli megújulása, az oktatás színvonalának emelése szükségessé teszi a főiskolai szintű szaktanárképzés minőségének növelését. Az általános iskolában oktató szaktanárok képzettségi szintjét és egyúttal társadalmi presztízsét is növelni kell, fokozatosan meg kell szüntetni az alsó, illetve a középfokú nevelési-oktatási intézményekben foglalkoztatott pedagógusok közötti hierarchikus különbséget. Ezért olyan tanárképzési struktúrát kell kialakítani, amely egyetemi szintű képzés keretében egyaránt felkészít általános és középiskolai szaktanári feladatokra. Az ezredfordulóig a jelenlegi tanárképző főiskolákat úgy kell fejleszteni, hogy akár önállóan, akár egyetemekkel együttműködve, akár azok részeként alkalmasak legyenek az egyetemi szintű tanárképzés feladatainak ellátására is.

A lépcsőzetes (moduláris) képzési struktúra irányába kell fejleszteni a pedagógusképzés területén a magasabb szintű diploma megszerzésére irányuló kiegészítő képzés rendszerét. A szakmai tanárok képzésében, a mérnöki és üzemmérnöki diplomával rendelkezők tanárképzésében is ezen elv alapján kell kialakítani a képzés, valamint a tanterv struktúráját. Ezt különösen az indokolja, hogy – az induló technikusképzés igényeit figyelembe véve – növelni kell a mérnök tanárok képzési létszámát, valamint a szakmai gyakorlatokat irányítók számát és képzési színvonalát.

Ez a rendszer – a felsőoktatás más területeihez, pl. a mérnök külkereskedők, mérnök közgazdászok stb. felkészítéséhez hasonlóan – a pedagógusképzést is nyitottá teheti, és alkalmas a más területeken diplomát szerzett értelmiségiek pedagógussá képzésére is.

1. A felsőfokú képzés minősége az ismeretanyag összetételén túl annak közvetítésétől, tehát az oktatók pedagógiai kultúrájától, a képzési folyamat tudományos megszervezésétől, az oktatás szervezeti formáinak és az alkalmazott eljárásoknak a korszerűségétől is függ. A képzési folyamat megújításának valamennyi szakképzési ágra érvényes, általános és közös elvei vannak.

a) Az adott hivatás jövőbeli igényeit figyelembe véve kell meghatározni a képzési célt s a tanulmányi követelményeket. A követelmények kidolgozását és korszerűsítését olyan munkaközösségekre kell bízni, amelyekben oktatók, a társadalmi-gazdasági élet megfelelő területén dolgozó gyakorlati szakemberek, tudományos kutatók, valamint frissen végzett pályakezdők vesznek részt.

b) Az ilyen módon kialakított képzési folyamat lehetővé teszi a szükségtelen kötöttségek oldását. A hallgatók ésszerű határok között maguk választják meg az egyes tanulmányi követelmények teljesítésére való felkészülés módját és időbeosztását.

Az egyéni képzésre fordítható idő növelésével és a folyamatos, egyenletes munka értékelésével valósul meg a felsőfokú képzés korszerű módszere: az önálló, alkotó munka, a jellemet is formáló nevelés, valamint az ön- és továbbképzés állandó igénye. A heti kötelező óraszámot nem lehet központilag meghatározni, mivel az egyes képzési ágakban és a különböző képzési szinteken nagyon eltérő módon kell a képzési folyamatot megszervezni. Ezért minden felsőoktatási intézményben (az azonos típusúakban közösen) az oktatók és a hallgatók képviselőinek bevonásával kell dönteni a heti óraszám alsó és felső határáról. Az oktatás hatékonyságának növelése már ma is megköveteli a szorgalmi és vizsgaidőszak arányának átalakítását: a vizsgaidőszakot és a vizsgák számát egyaránt csökkenteni kell.

2. Az esti-levelező képzés követelményeit tartalmi és módszertani szempontból a megváltozott körülményekhez, valamint a sajátos oktatási forma korszerű céljához kell igazítani.

a) Továbbra is biztosítani kell a lehetőséget arra, hogy munka mellett lehessen diplomát szerezni. Figyelembe kell venni azonban, hogy az elmúlt évtizedekben megváltozott a hallgatók összetétele: egyes képzési ágakban jelentős hányad olyan 2–3 éve érettségizet-

tekből kerül ki, akik a nappali tagozatra gyengébb felkészültségük miatt nem jutottak be. Növelni kell tehát mind a felvételi követelményeket, mind a képzés színvonalát és hatékonyságát. A hallgatókkal való foglalkozást a jelenleginél intenzívebbé kell tenni, s ennek érdekében erre szakosodó szervezeti egységeket (intézményi távoktatási részlegeket, konzultációs központokat) kell létrehozni. A színvonalasabb oktatás érdekében több területre ki kell terjeszteni a levelező oktatásnak nappali képzési szakaszokkal való kombinálását; ki kell dolgozni a munka melletti képzés sajátos pedagógiai formáit, eljárásait, eszközeit.

b) A munka melletti képzés feladata az is, hogy különböző oktatási formákkal (magasabb szintű oklevél szerzése azonos szakirányban, második diploma megszerzése nem azonos szakirányban, át- és továbbképző tanfolyamok, specializáció stb.) a megszerzett tudást szinten tartsa és korszerűsítse, a szakmai ismereteket elmélyítse és új ismeretek közvetítése révén lehetővé tegye a társadalmilag igényelt szakosítást.

1986 végéig a felsőoktatás szakágankénti, képzési szintek szerinti struktúrájának továbbfejlesztése során minden szakágazatban általánossá kell tenni a diploma utáni több funkciós továbbképzést, s ezen belül a szervezett egyetemi posztgraduális képzést. A továbbképzést, illetve a második diploma megszerzésére irányuló képzést fokozatosan önköltségessé kell tenni. A költségeket a szakemberek továbbképzésében érdekelt munkahelyeknek vagy a hallgatóknak kell vállalniuk.

Tudományos kutatás

A Magyar Tudomámyos Akadémiával, a tudományos kutatásokat szervező és irányító más szervezetekkel, a minisztériumokkal és a vállalati kutatóhelyekkel együttműködve az 1990-es években el kell érni, hogy a felsőoktatási intézmények a profiljuknak megfelelő területeken ellássák kutatási feladataikat. Az ehhez szükséges feltételekről gondoskodni kell. Csak így biztosítható a képzés tartalmának folyamatos lépéstartása, a felsőoktatási intézmények nagyobb szerepe a kutatói utánpótlás nevelésében, valamint a tudományos minősítés rendszerében.

Jellegüknél, szervezeti felépítésüknél fogva az egyetemek különösen alkalmassá tehetők az elméleti igényű alapkutatások, valamint a szintetizáló és interdiszciplináris kutatások elvégzésére. A képzés hatékonyságát növelik azok a kutatások is, amelyek közvetlenül szolgálják a társadalmi és termelési gyakorlatot, s amelyekbe az egyetemeket széleskörűen kell bekapcsolni.

A távlati fejlesztési időszakban ki kell alakítani a tervszerű tudományos és oktatási együttműködést a felsőoktatás és a kutatóhelyek között, elősegítve néhány (főleg társadalomtudományi) területeken ezek integrációját is az egyetemek szervezeti keretein belül.

A Magyar Tudományos Akadémia, a képzésben érdekelt minisztériumok, országos hatáskörű szervek együttműködésével 1986 közepéig komplex intézkedéseket kell kidolgozni a felsőoktatási intézményeknek a tudományos kutatásban és a kutatói utánpótlásban betöltött feladatairól.

Oktatók–hallgatók

1. A távlati fejlesztés során a felsőoktatásban dolgozó oktatók és kutatók munkájának minőségét javítani kell. Ennek érdekében a jelenleginél igényesebb, érdemi és ellenőrizhető munkaköri követelményrendszert kell meghatározni, amely a színvonalas oktató-nevelő munkát, az ezzel szorosan összefüggő tudományos kutató tevékenységet, a közéleti aktivitást megfelelő anyagi és erkölcsi érdekeltség kialakításával is ösztönzi. A követelményrendszer kialakításakor középpontba kell állítani az oktatók és a hallgatók közötti kapcsolatok fejlesztését. El kell érni, hogy az oktatók eredményes oktató és nevelő munkájukkal juthassanak jövedelmük meghatározó részéhez. Az utánpótlás megszervezésével, az anyagi és erkölcsi érdekeltség megteremtésével, a szakmai nyilvánosság által ellenőrzött kiválasztási rendszer alkalmazásával helyre kell állítani az egyetemi tanárok, docensek, adjunktusok, tanársegédek egészséges arányát, megszüntetve az oktatói kar mai, életkor, illetőleg beosztások szerint célszerűtlen összetételét.

A felsőoktatási intézményekben meg kell változtatni az utóbbi évtizedekben kialakult egyenetlen munkamegosztást az oktatók között. A vezető oktatók, tanárok és docensek oktatási feladatainak

növelésével könnyíteni kell a fiatal oktatók (tanársegédek, adjunktusok) munkaterhein. Jelenleg ugyanis az oktatási feladatoknak aránytalanul nagy része hárul rájuk, miközben meg kell oldaniuk a pályakezdéssel, a családalapítással járó egzisztenciális gondjaikat, s tudományos munkával meg kell alapozniuk szakmai előmenetelüket is.

2. Az oktatás színvonalának emelése érdekében – a rendszeres továbbképzés mellett – biztosítani kell a felsőoktatási intézmények oktatói karának nyitottságát. A jövőben a tudományos kutatóintézetek munkatársai, a gyakorlati szakemberek növekvő számban vegyenek részt az oktatásban és a felsőoktatási intézmények kutatómunkájában. Ehhez ki kell alakítani a megfelelő jogi és szervezeti kereteket.

3. Az oktatók kinevezésénél alkalmazott pályázati eljárás formális elemeinek kiküszöbölésével biztosítani kell a pályázatok nyílt, versengő jellegét és kellő nyilvánosságát. Különös gondot kell fordítani a vezető oktatók megbízásával kapcsolatos eljárásra. A felsőoktatásban dolgozó oktatók kinevezésekor, megbízásakor és előléptetésekor az egyes felsőoktatási intézmények belső szakmai megítélésének, a hallgatók közössége véleményének, valamint a külső szakmai nyilvánosság értékelésének érvényesülnie kell.

4. Felsőoktatásunk személyi feltételei átlagosan biztosítottak, de egyes területeken munkaerőhiány, másutt pedig felesleg mutatkozik. A távlati fejlesztés során megnövekedő feladatok ellátását alapvetően a meglevő erők átcsoportosításával, valamint a tudományos intézeteknek, kutatóknak és a kiemelkedő gyakorlati szakembereknek az oktatásba való bevonásával kell megoldani.

5. Figyelembe véve a távlati foglalkoztatási előrejelzéseket és a gazdaságilag fejlettebb országok tapasztalatait, az ezredfordulóig növelnünk kell a felsőfokú képzésben részesülők arányát, mindenekelőtt a pedagógusképzés és néhány más szakképzési ág területén. A pedagógusképzésben a képzési létszámokat a demográfiai hullámmal összefüggésben jelentkező pedagógusszükségletnek megfelelően kell növelni. Gazdasági helyzetünket és a megfelelő korosztályok kis létszámát tekintve az 1980-as évek végéig a beiskolázásnak legfeljebb csak kismértékű szelektív növelése indokolt.

1993-ban a felsőoktatást is eléri a demográfiai hullám, s ezt is figyelembe véve a képzési volument az egyes szakképzési ágakban

eltérő mértékben, a társadalmi igényeknek megfelelően kell növelni. A volumen növelése nem jelentheti a képzés színvonalának csökkenését még akkor sem, ha a jelenleginél nagyobb arányú lemorzsolódás lesz a következménye.

6. A felsőoktatás tartalmi megújításával és a képzési volumen növekedésével párhuzamosan jelentkező állandó feladat a felvételi rendszer fejlesztése.

A felvételi rendszer minőségének javítása, társadalmi igazságosságának növelése érdekében olyan differenciált eljárások alkalmazására van szükség, amelyek megfelelnek az egyes szakképzési ágak sajátosságainak, pályaalkalmassági követelményeinek, és amelyek a kiválasztás alapjává a folyamatos teljesítményt és a tehetséget teszik a felvételi vizsgán nyújtott egyszeri eredmény helyett.

7. A felsőoktatásban a hallgatók ma a korábban megszokott diák életmódot folytatják. Pedagógiai és jogi helyzetük közelebb áll a középiskolás diákéhoz, mint a velük azonos életkorú dolgozó fiatalokéhoz. A felsőoktatás korszerű oktatási-nevelési szempontjai, a hallgatók önállóságának fokozása és a társadalom életében való részvételük indokolja, hogy jogállásuk több eleme közeledjen a felnőtt, dolgozó állampolgárok státusához.

A népgazdaság távlati tervéhez kapcsolódva ki kell dolgozni a hallgatók élet- és munkakörülményeinek fejlesztési programját, elsősorban a kollégiumi ellátás, a diákétkeztetés, valamint az ösztöndíjrendszer továbbfejlesztésére, továbbá a diáksport és közművelődési tevékenység fejlesztésére.

Az intézményrendszer

1. Felsőoktatásunk intézményhálózata heterogén és szétaprózott. Az intézmények átlagos hallgatói létszáma kicsiny, területi eloszlásuk egyenetlen. A képzési profilok szűkek, és az egy szakképzésiághoz tartozó különböző szintű intézmények egymástól erőteljesen elkülönülnek. Ahol ez lehetséges, ki kell alakítani az egyetemi és főiskolai képzés egymásra épülésének rugalmas tantervi formáit, lehetővé téve ezzel a hallgatók szabadabb mozgását a felsőoktatási intézmények között.

Az intézményhálózat fejlesztésében folyamatosan haladni kell az oktatási és gazdasági szempontból is optimális méretű intézmények és az oktatási, kulturális, termelő-kutató intézményrendszer kooperációja felé. A fővárosban és az ország egyes régióiban (észak-magyarországi, délkelet-alföldi, észak- és közép-dunántúli, dél-dunántúli) korszerűbbé kell tenni a felsőoktatási intézmények együttműködését, részben integrációját. A régiókban felsőoktatási centrumokat kell kialakítani, amelyek koordináló, esetenként irányító szerepet látnak el.

2. Az intézményrendszer korszerűsítése során folyamatosan fejleszteni kell az egyes felsőoktatási intézmények belső szervezetét. A mintegy hatvan felsőoktatási intézményüknek 1100 szervezeti egysége van. Ennek a túlzott tagoltságnak a megszüntetése érdekében a szervezetek fejlesztésének alapelve az olyan rugalmasan alkalmazkodó nagyobb egységek kialakítása, amelyek oktatási és tudományos funkciójukat a meglevőknél célratörőbben, gazdaságosabban, hatékonyabban tudják ellátni.

A fentiek értelmében 1985 végéig intézkedéseket kell kidolgozni a felsőoktatási intézményhálózat szétaprózottságának szakági sajátosságokat is figyelembe vevő csökkentésére, a felsőoktatási intézmények lehetséges regionális és szakági kooperációjára, integrációjára, új szervezeti-jogi kereteik megteremtésére, az intézményekben folyamatosan átalakítva – a tartalmi korszerűsítéssel párhuzamosan – a belső struktúrát.

Anyagi-tárgyi feltételek

A képzés tartalmának kialakítása, a tudományos kutatás fejlesztése megköveteli az anyagi-tárgyi feltételek biztosítását.

1. 1990-ig a következő fejlesztési célokat tűzzük ki:

a) az oktatási épületállomány bővítése (a megkezdett rekonstrukciók – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem – folytatása és a halaszthatatlan felújítások megkezdése; kapacitásnövelés a pedagógusképző intézményekben, kiegészítő létesítmények);

b) gép-, műszer-, könyvtár- és egyéb eszközellátottság kiemelt

fejlesztése (folyamatos műszaki fejlesztés, oktatás- és számítástechnikai eszközök beszerzése);

c) a diákszociális ellátás, a testnevelés és a közművelődés feltételeinek javítása (diákotthoni férőhelyek létesítése, étkeztetés javítása, az ösztöndíjak reálértékének védelme, sportlétesítmények építése, technikai eszközök beszerzése).

2. A felsőoktatás anyagi és tárgyi feltételeinek fejlesztési tervét az 1990 utáni időszakra – a képzés tartalmi és szervezeti fejlődésével összhangban és a középtávú népgazdasági tervek kidolgozásával párhuzamosan – kell elkészíteni.

Irányítás

A felsőoktatás irányítási rendszerének korszerűsítése a távlati fejlesztés meghatározó feltétele.

1. A központi irányító szervek munkájában előtérbe kell helyezni az elvi irányító és a szervező közigazgatási tevékenységet. Decentralizálni kell a hatásköröket, és fokozatosan át kell adni az egyetemeknek és főiskoláknak az általuk teljesíthető képzési, igazgatási, jogi, személyzeti és gazdasági feladatokat.

2. Növelni kell a felsőoktatási intézmények önállóságát, ezzel egy időben ki kell építeni a külső és a belső demokratikus működés, illetőleg az ellenőrzés rendszerét. Ebben a rendszerben érvényesüljenek a központi oktatáspolitikai irányító szerveknek, valamint a szakmai testületeknek és szervezeteknek, a tudományos közéletnek, az oktatóknak s a hallgatóknak az érdekei. A felsőoktatási intézmények szakmai képzési kérdéseit eldöntő testületekben biztosítani kell az oktatók és a hallgatók képviselői mellett a tudományág külső képviselőinek, valamint gyakorlati szakembereinek a részvételét.

3. Az ifjúságpolitikai döntésekkel összhangban fejleszteni kell a hallgatók demokratikus részvételének változatos formáit az intézmények közéletében, az ifjúsági szervezet kereteiben, a kollégiumokban, a közművelődés és a sport területén. Ahol lehetséges és indokolt, meg kell szervezni különböző intézmények hallgatóinak közös kollégiumait, amelyek gazdagítják a közösségi nevelés színtereit, és segítik a férőhelyek jobb kihasználását, elosztását is.

4. Meg kell szüntetni a központi irányító szervek és az intézmények munkáját egyaránt nehezítő jogi túlszabályozottságot. Az egyszemélyi és a testületi hatáskörök egyértelmű, a felelősséget meghatározó elválasztásával javítani kell az irányítás hatékonyságát. El kell kerülni, hogy a választott vezetők és testületek jellegüknek és kompetenciájuknak nem megfelelő feladatokat lássanak el.

5. Egyes nagy hagyományokkal rendelkező és az önálló irányító munkára alkalmas felsőoktatási intézmények kapjanak különleges jogállással biztosított önállóságot ügyeik intézésében. A jogi túlszabályozottság csökkentését, a hatáskörök jobb elhatárolását, a felsőoktatási intézmények belső irányítási rendszerének és demokratizmusának fejlesztését szolgáló jogszabályi rendezést el kell végezni.

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szikra Lapnyomda (84-5708)
Felelős vezető Csöndes Zoltán vezérigazgató
A kötetet Debreczeni Ágnes szerkesztette
A borító Pányi Béla munkája
Műszaki vezető Bereczki Gábor
Műszaki szerkesztő Gyuska Györgyi
Terjedelme 6 (A/5) ív)

10,– Ft